

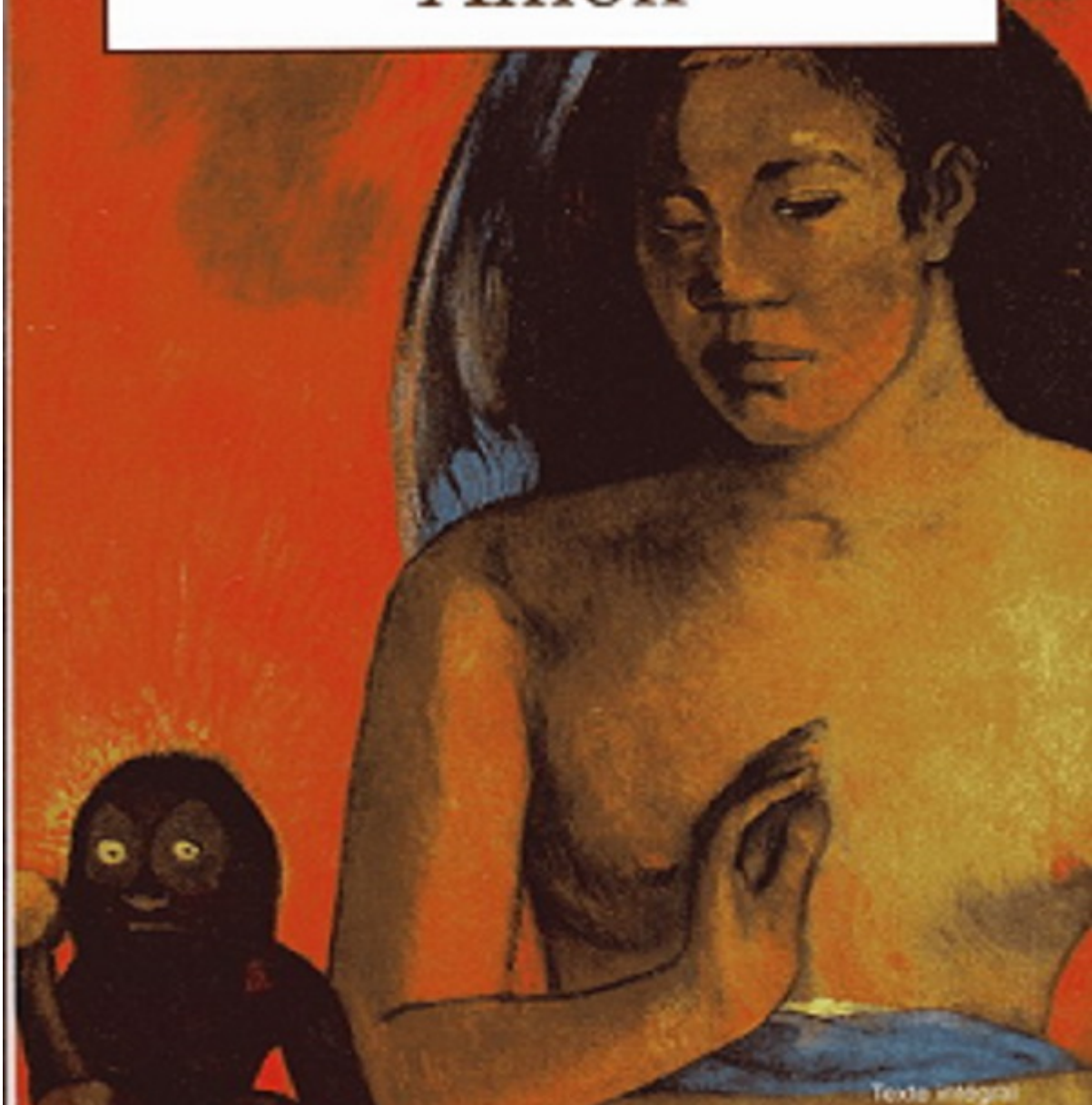
Le
LIVRE
de
POÛTE

STEFAN
ZWEIG
Amok

LIVRE
POCHE

STEFAN
ZWEIG
Amok

STEFAN CVAJG

Amok

bojana888

U napuljskoj luci, marta 1912, prilikom istovara jednog velikog preookeanskog broda, dogodio se neobičan nesrećan slučaj, o kome su novine donele opširne, ali fantastično iskićene izveštaje. Mada sam bio putnik na „Okeaniji”, nije mi kao ni ostalima bilo moguće da budem očevidac ovog čudnog događaja, jer se on odigrao noću za vreme utovara uglja i istovara tereta, pa smo svi, da bismo избегли buku, sišli na kopno da provedemo vreme u kafanama i pozorištima.

Mišljenja sam ipak da su izvesne pretpostavke koje nisam tada javno izneo pravo objašnjenje ovog uzbudljivog prizora, a proteklo vreme dozvoljava mi da iskoristim jedan poverljiv razgovor što je neposredno prethodio tom čudnom događaju.

Kada sam u brodskoj agenciji u Kalkuti hteo da osiguram sebi mesto na „Okeaniji” za povratak u Evropu, službenik je sa žaljenjem slegnuo ramenima. On nije znao da li će biti moguće da mi obezbedi kabinu, pošto su sva mesta na brodu, sada pred početak kiša, rasprodata već od Australije, pa će morati da sačeka telegram iz Singapura. Na moju radost, sutradan mi saopšti da mi može dati jedno mesto, u ne baš udobnoj kabini ispod palube, u sredini broda. Bio sam već nestrpljiv da se vratim kući: nisam se dugo dvoumio i uzeh kartu. Službenik me je tačno obavestio. Brod je bio prepun, kabina loša, mali, tesan, pravougaoni kutak u blizini parne mašine, osvetljen jedino mutnim okom okruglog prozorčeta. Ustajao, zgusnut vazduh zaudarao je na ulje i memlu: ni za trenutak čovek nije mogao izmaći električnom ventilatoru, koji se zvrjeći kao neki poludeli slepi miš od čelika vrteo iznad glave. Dole je kloparala i stenjala mašina kao nosač uglja koji se teško dišući stalno penje uz iste stepenice, a odozgo sa palube čuli su se neprekidno koraci šetača kako idu tamo-amo. Stoga sam, čim sam uneo kofer u memljivu grobnicu od sivih traverza, pobegao ponovo na palubu i, popevši se gore, kao ambru upijao u sebe slatki i blagi povetarac koji je preko talasa

duvao sa kopna. Ali, i na palubi je bilo isto tako tesno i bučno: sve je vrvelo i šarenilo se od sveta koji je s grozničavim nemirom besposlenih ljudi neprekidno ćaskajući šetao tamo-amo. Bilo mi je već dozlogrdilo cvrkutavo ćeretanje žena, neumorno kruženje uskim prolazom palube, gde je ispred stolica žagoreći uzbuđeno promicala gomila i stalno se ponovo susretala. Video sam jedan novi svet i upio u sebe bezbroj slika koje su se ludačkom brzinom smenjivale. Želeo sam da o svemu razmislim, da to raščlanim, sredim i uobličim tu zbrku što mi je tako živo lebdela pred očima, ali ovde u ovoj bulevarskoj vrevi nije bilo ni ćaska mira ni počinka. I redovi u knjizi bi se rasplinuli od senki koje su ćaskajući povremeno promicale. Čoveku je bilo nemoguće da bude sâm sa sobom na ovoj pokretnoj i otvorenoj ulici. Tri dana pokušavao sam da se osamim i, pošto u tome nisam uspeo, počeo sam da posmatram svet i more, koje je bilo stalno isto, plavo i pusto, i koje se samo pri zalasku sunca prelivalo u svim bojama. A što se tiče ljudi, pošto je prošlo tri puta po dvadeset i četiri časa, upoznao sam ih potpuno. Sva lica bila su mi toliko poznata da su mi već dosadila, zvonak ženski smeh nije me više privlačio niti me je ljutila bučna prepirka dvojice holandskih oficira u mojoj blizini. Ostajalo mi je samo da pobegnem: ali u kabini je bilo toliko toplo i sparno, dok su u salonu mlade Engleskinje neprekidno tandrakale na klaviru otrcane valcere. Reših najzad da izmenim uobičajeni dnevni red, siđoh već posle podne u kabinu pošto se omamih sa nekoliko čaša piva da bih prespavao večeru i ples. Kad sam se probudio, bilo je već mračno i zagušljivo u mrtvačkom kovčegu kabine. Pošto sam bio isključio ventilator, težak i vlažan vazduh obavi mi slepoočnice. Čula su mi bila obamrla: trebalo mi je nekoliko minuta da shvatim koliko je sati i gde se nalazim. Mora da je već svakako prošla ponoć, jer se više nije čula ni muzika ni onaj stalni bat koraka: samo je mašina, to široko srce Levijatanovo, teško brekćući potiskivala škripavi brod sve dalje u nepoznato.

Pipajući, popeh se na palubu. I kada pogledah naviše prema dimnjaku, tornju koji se dimio, i sjajnim katarkama što su se dizale kao sablasti, neka čarobna svetlost odjednom mi udari u oči. Nebo je blistalo. Bilo je tamno prema zvezdama koje su se beličasto iskrile, ali ipak je sjalo, činilo se kao da neka zavesa od kadive zastire

ogroman krater svetlosti i da su treperave zvezde samo pukotine i naprsline kroz koje ovaj neopisiv sjaj nadire. Nikada kao te noći nisam video da je nebo tako blistavo, tako plavo kao čelik, a ipak puno sjaja, okupano zaslepljujućom svetlošću što se sa meseca i zvezda kao tanani veo spušta i kao da plamsa iz nekog tajanstvenog žarišta. Kao beli lak jasno su svetlucale na mesečini ivice broda prema tamnom kadivenom moru, velika užad, krišci, sve što je uzano, sve konture rasplinjavale su se u ovom izobilju svetlosti: svetiljke na katarkama i iznad njih okruglo oko na osmatračnici kao da su lebdeli u praznini - žute zemaljske zvezde između sjajnih nebeskih zvezda. Međutim, upravo iznad glave nalazilo se čarobno sazvežđe, Južni krst, blistavim dijamantskim klincima prikovan za nevidljivo, kao da plovi, dok se, u stvari, samo brod kretao ljuljajući se lagano i daščući kao gorostasan plivač koji se probija kroz tamne talase. Stajao sam i gledao uvis: činilo mi se da sam u nekom kupatilu gde voda pada odozgo, ali to je bila samo bela i mlaka svetlost što mi je zapljuskivala ruke, ramena i glavu i kao da je prodirala u mene, jer sve ono mračno u meni odjednom se razvedri. Vedar i smiren, odahnuh i na usnama osetih vazduh kao neki bistar, blag napitak, prevreo i opojan, koji je donosio miris cveća, miris udaljenih ostrva. Tada me prvi put obuze ona plemenita želja za sanjarenjem i ona druga, čulnija, da kao žena predam svoje telo toj blagoj atmosferi koja me je okruživala. Htedoh da se opružim i uprem pogled u bele hijerogliffe. Ali, naslonjače i brodske stolice bile su sklonjene, nigde na praznoj palubi nisam našao mesta gde bih mogao u miru da sanjarim. Pipajući i dalje, polako se uputih prema pramcu broda, sasvim zaslepljen svetlošću što me je sa stvari sve jače zasipala. Ta bela, bleštava svetlost zvezda skoro me je tištala; ja sam, međutim, želeo da se zavučem negde u senku, da se opružim na neku slamaricu da ne bih više osećao taj blesak na sebi, već samo iznad sebe, kako se odražava na predmetima kao kad čovek iz zamračene sobe posmatra neki predeo. Spotičući se o užad i gvozdene zavrtnje, dođoh najzad do pramca i počeh da posmatram kako se brod probija kroz tamu, a meka penušava mesečina blista s obe strane brazde. Bez prestanka se dizalo i spuštalo ovo ralo u crnu nabujalu brazdu i ja sam osećao sav bol pobeđenog elementa, uživao u zemaljskoj snazi ove blistave igre. Posmatrajući ovo,

izgubio sam osećanje vremena. Je li prošao ceo sat ili samo nekoliko minuta otkako sam tako stajao: uzdižući se i spuštajući se ova ogromna kolevka, brod, uljuljkivala me je tako da sam zaboravio na vreme. Osećao sam samo da me hvata prijatan umor. Poželeh da spavam, da sanjam, ali ne da iziđem iz te čarolije, da ne siđem u svoj mrtvački kovčeg. Nehotice noga mi napipa svežanj konopaca. Sedoh na njega, sklopih oči, ali mraka ipak ne nesta, jer se na njih i na mene u izobilju prosipala srebrnasta blistava svetlost. Ispod sebe slušao sam žuborenje vode, a iznad sebe jedva čujno strujanje belih svetlosnih talasa tog sveta. I to strujanje lagano mi je prelazilo u krv: nisam osećao da postojim, nisam bio svestan da li to dišem ja ili to kuca srce broda, prepustio sam se struji, nestajao u ovom stalnom šumorenju noćnog sveta.

Odjednom se trgoh od lakog, suvog kašlja pored sebe. Uplašen, probudih se iz svog opojnog maštanja. Zasenjene svetlošću koja je padala na sklopljene kapke, moje oči se napregnuše: prema meni u senci brodske ograde blesnu nešto kao odsev naočara, a zatim zaplamsa krupna, okrugla žiška, žeravica u luli. Kada sam ovde seo gledajući dole u penušavu brazdu i gore prema Južnom krstu, očigledno nisam primetio ovog suseda koji mora da je ovde nepomičan sedeo sve vreme. Još sav ošamućen i nehotice mu dobacih na nemačkom. „Oprostite!” - „O, molim...” odgovori glas iz tame takođe na nemačkom. Ne mogu da opišem koliko je čudno i jezivo sedeti bez reči kraj nekoga koga ne vidiš. I protiv svoje volje osećao sam da me ovaj čovek netremice gleda kao što sam i ja u njega gledao, ali bela treperava svetlost koja je navirala u talasima bila je toliko jaka da smo obojica mogli da vidimo jedino konture u mraku. Činilo mi se da čujem samo kako diše i uvlači dim iz lule. Ova tišina bila je nepodnošljiva. Najradije bih otišao, ali to mi se činilo suviše grubo i pre nagljeno. Zbunjen, izvadih cigaretu - šibica kresnu, za trenutak na ovom uskom prostoru blesnu svetlost. Iza naočara ugledah nepoznato lice koje nikada nisam video ni za jednog obroka, ni za jedne šetnje; i da li stoga što me od iznenadnog plamena zboleše oči ili što je to bila halucinacija - ono mi se učini izobličeno, mračno, avetinjsko: ali, pre no što jasno zapazih pojedinosti, tama ponovo proguta za trenutak osvetljene crte, te sam samo video nejasne konture jedne prilike u tami i u praznini pokatkad crveni

prsten na luli: obojica smo ćutali i to ćutanje bilo je tako mućno i pritiskivalo je kao tropski vazduh.

Najzad više nisam mogao da izdržim. Ustadoh i ućtivo rekoħ: „Laku noć!” - „Laku noć”, odgovori iz mraka neki promukao, grub, hrapav glas. S mukom pođoh napred spotićući se između brodske opreme i nekih greda. U tom trenutku iza sebe osetih brze i nesigurne korake. Bio je to moj sused od maloćas. Nehotice zastadoh. Nije mi se sasvim približio i u onoj pomrćini osećao sam kao neku strepnju i potištenost u njegovu koraku. „Oprostite”, reće brzo, „što ću nešto da vas zamolim. Ja... ja...” zamucao je i zbunjen nije mogao odmah da nastavi „ja... ja, iz lićnih, iz sasvim lićnih razloga sam se povukao... žalost... izbegavam društvo na brodu... Ne mislim vas... ne, ne... Samo bih vas zamolio... Mnogo ćete me zaduđiti ako nikome na brodu ne kažete da ste me ovde videli... Tako reći, lićni razlozi ne dopuštaju mi da se pokažem među ljudima... da... dakle... bilo bi mi neprijatno ako biste nekome spomenuli da neko ovde noću... da ja...” Reć mu ponovo zape. Ja ga brzo razuverih u njegovoj pretpostavci i obećah mu da ću ispuniti njegovu želju. Potom se vratih u kabinu i zaspah teškim i neobićno nemirnim snom - punim zbrkanih slika.

Iako je iskušenje bilo veliko, odrđao sam obećanje i ništa nikome nisam govorio o neobićnom susretu, jer na putovanju morem i sitnica postaje događaj: neko jedro na vidiku, po neki delfin koji iskoći na površinu, flert za koji se sazna, laka šala. Pored toga, bio sam radoznao da što više saznam o tom neobićnom putniku: pregledao sam spisak ne bih li našao neko ime koje bi moglo biti njegovo; posmatrao sam sve osobe koje bi mogle biti s njim u vezi i, u stvari, ćekao ne bih li se još jednom s njim susreo. Psihološki zagonetne pojave duboko me uznemiravaju, kopkaju me da otkrijem njihovu povezanost, a samim svojim prisustvom neobićni ljudi u stanju su da u meni rasplamsaju takvu strast za saznanjem koja je isto toliko jaka kao i želja za posedovanjem neke žene. Dan mi se odužio i protekao u prazno. Rano sam legao: znao sam da ću se probuditi u ponoć, da će me taj slućaj trgnuti iz sna.

I zaista: probudio sam se u isto vreme kao i juće. Na mom satu poklopiše se obe kazaljke ćineći jednu jedinu svetleću crtu. Brzo iziđoh iz svoje zagušljive kabine u još zagušljiviju noć. Kao i juće,

zvezde su prosipale neku rasplinutu svetlost na brod koji je podrhtavao, visoko gore blistao je Južni krst. Sve je bilo kao juče - u tropskim krajevima dani i noći su sličniji nego u našem delu Zemljine kugle - samo u meni nije bilo onog jučerašnjeg blagog, sanjalačkog osećanja uljuljkanosti. Nešto me je privlačilo, uznemiravalo, i ja sam znao kuda me privlači: tamo, ka crnoj ogradi na pramcu, da vidim sedi li opet nepomično onaj tajanstveni čovek. Odozgo se razleže brodsko zvono. Iako nerado - ipak popustih nekoj sili i zaputih se korak po korak dalje. Još nisam došao do početka prednjeg dela broda, kad odjednom zasja nešto kao crveno oko: lula. To je on, dakle, opet je sedeo tamo.

Nehotice ustuknuh i zastadoh. Još trenutak i bio bih otišao. Tada se nešto u mraku pomače, ustade, primače, i odjednom sasvim blizu čuh njegov učtiv i potišten glas.

„Oprostite”, reče, „vi ste verovatno hteli na svoje mesto. Čini mi se, međutim, da ste hteli pobeći kad ste me spazili. Molim vas, sedite, ja odlazim.” Odmah mu rekoh da ostane i da sam se hteo povući da mu ne bih smetao.

„Ne smetate vi meni”, reče naoko s gorčinom, „naprotiv, raduje me što jednom nisam sam. Već deset dana nisam reči progovorio... u stvari deset godina... i vrlo je teško zadržati sve u sebi, jer to čoveka guši... Ne mogu više da izdržim u kabini, u tom... u tom mrtvačkom sanduku... ne mogu više... a ni ljude ne podnosim, jer se po ceo dan smeju... To sada ne mogu da podnesem... taj smeh čujem u svojoj kabini i odmah zapušim uši... vi, razume se, ne znate da... upravo, vi ne znate, uostalom, šta se sve to tiče nepoznatih ljudi...” Ponovo zastade. A zatim, odjednom brzo dodade: „Neću da vam dosađujem... oprostite mi što ovoliko govorim!”

Pokloni se i htjede da pođe. Ali ja mu brzo odvratih: „Nimalo mi ne dosađujete. I ja se radujem da u miru progovorim nekoliko reči... Želite li cigaretu?” Uze jednu. Pripalih mu je. Opet se njegovo lice obasjano plamenom odvoji od crne ograde, ali sada sasvim okrenuto meni: oči iza naočara ispitivale su moje lice sa žudnjom i nekom vrstom silnog bezumlja. Mene prođe jeza. Osetih da taj čovek želi da govori, mora da govori. I da bih mu pomogao shvatih da moram ćutati.

Sedosmo ponovo. Imao je još jednu brodsku stolicu i ponudi mi je. Naše cigarete su svetlucale i po onoj crvenoj tački što je treperila u mraku, video sam da mu ruka drhti. Ćutao sam, a i on je ćutao. Zatim me iznenada tiho upita: „Jeste li mnogo umorni?”

„Ne, nimalo!”

Ustežući se, glas iz tame ponovo se javi. „Hteo bih nešto da vas upitam... to jest, hteo bih da vam nešto ispričam. Znam, znam tačno koliko je to besmisleno što se obraćam prvoj osobi na koju nailazim, ali... ja sam... ja sam u takvom psihičkom stanju... došao sam dotle da bezuslovno moram s nekim razgovarati... inače ću propasti... Vi ćete to razumeti pošto vam... da, pošto vam ispričam... Znam da mi ne možete pomoći... ali od ovog ćutanja prosto sam bolestan... a bolestan čovek uvek je smešan drugima...”

Prekidoh ga i zamolih da ne muči sama sebe. Neka mi priča... ništa mu, razume se, ne mogu obećati, ali čoveku je dužnost da priskoči u pomoć... Kad nekoga vidiš da je u nevolji, dužnost ti je da mu pomogneš.

„Dužnost... da priskoči u pomoć... dužnost da se pokuša... I vi, dakle, mislite, vi takođe, da je čovek dužan... dužan da pritekne u pomoć.” Triput ponovi tu rečenicu. Zgrozih se od tog prigušenog i tupog ponavljanja. Je li taj čovek lud? Ili pijan?

Ali, kao da je ova pomisao glasno prešla preko mojih usana, on odmah reče sasvim drugim glasom: „Vi ćete me smatrati ludim ili pijanim. Ne, nisam - još nisam. Samo me je reč koju ste izgovorili tako neobično dirnula... tako neobično, jer me upravo to sada muči... naime, da li je čoveku dužnost... dužnost...”

Poče ponovo da zamuckuje. Zatim stade, i odjednom nastavi: „Ja sam lekar. I u tom pozivu ima često takvih slučajeva, sudbonosnih slučajeva... da kažemo najtežih slučajeva, kada čovek ne zna da li mu je dužnost... upravo, ne postoji samo jedna dužnost, ona prema bližnjima, već i ona prema sebi i prema državi, zatim dužnost prema nauci... Razume se, čovek treba da pomogne, za to je ovde... ali te maksime su samo teorijske... Samo do koje granice treba čovek da pomogne? Meni ste vi nepoznat čovek, a i ja sam vama nepoznat, i ja vas molim da nikome ne kažete da ste me videli... Dobro! Vi ćutite, ispunjavate tu dužnost... Ja vas molim da sa mnom razgovarate da ne bih svisnuo zbog tog ćutanja... Vi ste

spremni da me saslušate... dobro... Ali to je lako... No kad bih vas zamolio da me uhvatite i bacite preko ograde... tu prestaje ljubaznost i gotovost da se pomogne. Negde ipak postoji granica... tamo gde je u pitanju sopstveni život, sopstvena odgovornost... negde mora biti kraj... negde ta dužnost mora da prestane... Ili, možda baš kod lekara ne sme da prestane? Mora li on da bude spasilac, da pomogne celom svetu samo zato što, što ima diplomu na latinskom jeziku, mora li, zaista, da žrtvuje svoj život i da svoju krv kad neka žena... neki čovek dođe i zahteva da bude plemenit, dobar i da pomogne? Da, dužnost negde prestaje... tamo gde čovek ne može dalje, upravo tamo..."

Ponovo zastade i naglo se diže. „Oprostite... uzbuđen sam... ali nisam pijan... još nisam pijan... mada mi se to sada često događa, priznajem vam mirne duše, u ovoj paklenoj usamljenosti... Zamislite, sedam godina sam živeo samo među domorocima i životinjama... čovek se odvikne da mirno govori. A kad progovori, reči same pokuljaju... Ali čekajte... da, znam već... hteo sam da vas upitam, hteo sam da vam iznesem jedan slučaj, hteo sam da vas upitam da li je čoveku dužnost u takvoj prilici da pomogne... da kao anđeo pritekne u pomoć, da li je... Uostalom, bojim se da ovo ne potraje i suviše. Zaista, niste li umorni?"

„Ne, nimalo.”

„Ja... hvala vam... Je li po volji?” Pipajući, tražio je nešto iza sebe u mraku.

Začu se zveket dveju, triju, svakako više boca, koje je stavio pored sebe. Ponudi mi čašu viskija, iz koje malo srknuh, dok on svoju odjednom iskapi. Nekoliko trenutaka smo ćutali. U tom času zvono izbi pola dva.

„Dakle... hteo bih da vam ispričam jedan slučaj. Zamislite, jedan lekar u jednoj varošici... ili upravo u selu... lekar koji... lekar koji..."

Zastade ponovo. Zatim se odjednom primače na stolici.

„Ne, tako to ne ide. Moram da vam ispričam sve od samog početka, inače nećete razumeti... to se ne može izneti kao primer, kao teorija... moram da vam ispričam svoj slučaj. Tu nema stida, nema prikrivanja... preda mnom se ljudi svlače do gole kože i pokazuju mi svoje kraste, svoju mokraću, svoj izmet... ako neko želi da mu se pomogne, ne sme da okoliši i ne sme ništa da prećuti... Ja

vam, dakle, neću pričati slučaj nekog izmišljenog lekara... ja ništa ne prikrivam i kažem: to sam ja. Zaboravio sam na stid u ovoj prljavoj samoći, u ovoj proklesoj zemlji koja čoveku dušu kida i siše srž iz kostiju.”

Mora da sam učinio neki pokret jer on zasta.

„Ah, vi protestujete... razumem, vi ste oduševljeni Indijom, hramovima i palmama, celokupnom romantikom dvomesečnog putovanja. Da, čarobni su tropski predeli kada čovek kroz njih prolazi vozom, automobilom, na rikši: i ja sam isto tako osećao kad sam pre sedam godina prvi put došao ovamo. O čemu sve nisam maštao? Hteo sam da naučim jezike i da svete knjige čitam u originalnom tekstu, da proučavam bolesti, da radim naučno, da proniknem u dušu domoročana - kako se to kaže evropskim žargonom - da budem misionar čovečanstva, civilizacije. Svi koji dođu ovamo sanjaju iste snove. Ali, u ovoj staklenoj bašti koju vidi oko sebe čoveka izda snaga, groznica mu - a on je dobije ma koliko gutao kinina - iznuri čitavo telo, postaje mlitav i len, slab i neotporan. Kao Evropljanin, čovek se na neki način odvoji od svog pravog bića kada iz velikih gradova dođe u takvo mesto, u takvu baruštinu. Pre ili posle, svakoga nešto snađe: jedni se opijaju, drugi puše opijum, treći se biju i postaju zveri - svakoga uhvati neko ludilo. Čezneš za Evropom, sanjaš da ćeš opet jednog dana ići ulicom, sedeti među belim ljudima u svetloj, od kamena sagrađenoj sobi; godinama i godinama maštaš o tome, i kada zatim dođe vreme da dobiješ odsustvo, mrzi te da kreneš. Svestan si da si tamo zaboravljen, tuđin, školjka u tom moru na koju svako staje. Tako ostaješ, toneš u toj baruštini i propadaš u tim toplim, vlažnim šumama. Proklet je bio taj dan kad sam se prodao i došao u ovo prljavo gnezdo. Uostalom, nisam to baš učinio dobrovoljno. Studirao sam u Nemačkoj, postao doktor medicine, štaviše dobar lekar, i radio na lajpciškoj klinici; u to vreme se u nekom broju časopisa „Mediciniše bleter” mnogo pisalo o nekoj injekciji koju sam ja prvi primenio. Potom se desila istorija sa jednom ženom koju sam upoznao u bolnici: ona je svoga ljubavnika dovela prosto do ludila tako da je na nju pucao iz revolvera, a uskoro zatim i ja sam bio isto tako lud kao i on. Ona je bila tako gordna i hladna da me je dovodila do besnila - oduvek sam bio igračka u rukama žena koje su bile drske i ponosne, ali ova me je toliko savijala da su mi

kosti pucale. Činio sam sve što je htela, ja sam - uostalom, što da ne kažem sve kad je otada prošlo već osam godina - zbog nje posegao u bolničku blagajnu, i kad se stvar otkrila, krenu sve nizbrdo. Jedan ujak pokri manjak, ali sa karijerom je bilo svršeno.

Upravo u to vreme saznao sam da holandska vlada traži lekare za svoje kolonije i da daje akontacije. Mora da je to krasna stvar, pomislih, čim daju akontacije: znao sam da na ovim plantažama gde hara groznica humke niču brže nego kod nas, ali kad je čovek mlad, misli da groznica i smrt snalaze uvek samo druge. Dakle, pošto nisam imao mnogo da biram, otputovao sam u Roterdam, potpisao ugovor na deset godina, dobio zamašan svežanj novčanica, polovinu sam poslao kući ujaku, a drugu mi diže jedna osoba u lučkoj četvrti, koja mi izmami sve što sam imao zato što je bila slična onoj proklesoj mački. Bez novca, bez sata, bez iluzija, otplovio sam iz Evrope i nisam bio baš naročito tužan kad smo krenuli iz pristaništa. Sedeo sam na palubi kao što vi sada sedite, kao što su sedeli svi ostali, i kad sam ugledao Južni krst i palme, srce mi je zaigralo od radosti - sanjao sam o šumama, samoći, tišini! Dakle - samoće je bilo dovoljno. Nisu me poslali u Bataviju ili Surabaju, u neki grad gde ima ljudi, klubova i igranja golfa, knjiga i novina, već u jednu od stanica - naziv mesta nije važan - dva dana putovanja od najbližeg grada. Nekoliko dosadnih, ispijenih službenika, nekoliko meleza, to je bilo moje društvo. Inače na sve strane samo šuma, plantaže, šiprag i močvare.

U prvo vreme sve je bilo snošljivo. Bavio sam se raznim proučavanjima; jednog dana kad se potpredsednik, vršeći inspekciju, prevrnuo zajedno sa automobilom i slomio nogu, ja sam bez ičije pomoći izvršio operaciju, o čemu se mnogo govorilo; od domorodaca sam prikupljao otrove i oružje, bavio se stotinama sitnica, samo da se ne bih zaparložio. Međutim, to je trajalo samo dotle dok je u meni bilo snage koju sam poneo iz Evrope: zatim sam klonuo. Onih nekoliko Evropljana postadoše mi dosadni, prekinuo sam s njima veze, počeo da pijem i predao se maštanjima. Trebalo mi je još samo dve godine i tada bih bio slobodan i dobio penziju, mogao bih se vratiti u Evropu i započeti nov život. U stvari, ništa i nisam radio nego čekao, mirno ležao i čekao. I tako bih još i danas čekao da nije bilo nje... da se nije ono desilo.”

Glas u mraku umuknu. Ni lula nije više svetlucala. Bilo je tako tiho da najednom začuh vodu koja je penušeći se udarala o bok broda i udaljene, potmule otkucaje srca mašine. Želeo sam da zapalim cigaretu, ali sam se bojao bleštavog plamena šibice i njegovog odseva na licu tog čoveka. On je i dalje ćutao. Nisam znao da li je završio, da li drema ili spava, tako je duboko bilo njegovo ćutanje. Tog trenutka odjeknu oštar udarac brodskog zvona: jedan sat. On se trže: ponovo začuh zveckanje stakla. Očigledno je pipajući rukom tražio viski. On tiho otpi jedan gutljaj - zatim ponovo čuh njegov glas, u kome se sada osećalo više napregnutosti i strasti.

„Dakle... čekajte... dakle, bilo je to ovako. Sedim ja u onom svom prokletom gnezdu već mesecima nepokretan, sedim kao pauk u svojoj mreži. Bilo je to upravo u vreme kad su prestale kiše; nedeljama i nedeljama pljuštalo je po krovu, niko nije dolazio, ni jedan Evropljanin. Iz dana u dan sedeo sam u kući sa svojim žutim ženama i svojim dobrim viskijem. Bio sam u pravom smislu reči bolestan, bolestan od čežnje za Evropom: kad bih u nekom romanu čitao o svetlim ulicama i belim ženama, zadrhtali bi mi prsti na rukama. Ne mogu vam tačno opisati ono stanje u kome sam se nalazio - to vam je neka vrsta tropske bolesti, neka užasna, grozničava i u isto vreme nekako nemoćna nostalgija koja čoveka ponekad obuzme. Tako sam jednog dana sedeo nadnesen nad nekim atlasom i sanjario o putovanju. U to neko zakuca na vrata, napolju su stajali momak i jedna od žena, oboje su razrogačili oči od iznenađenja i živo gestikulisali: tu je jedna dama, neka leđi, bela žena.

Brzo ustadoh. Nisam čuo da su došla bilo kakva kola, bilo kakav automobil. Bela žena ovde, u ovoj divljini.

Htedoh da siđem niz stepenice, ali se vratih. Pogledah se u ogledalo i na brzinu se malo doterah. Bio sam nervozan, uzbuđen i mučilo me je neko neprijatno predosećanje, jer nisam znao nikoga na svetu ko bi me posetio iz prijateljstva. Najzad siđoh.

Dama me je čekala u tremu i odmah mi užurbano priđe. Gust veo pokrивao joj je lice.

Hteo sam da je pozdravim, ali ona mi brzo upade u reč.

'Dobar dan, doktore', reče mi tečnim engleskim jezikom (malo isuviše tečnim i kao napamet naučenim jezikom). 'Oprostite što vas

uznemiravam. Ali upravo smo bili na stanici, naš auto se zaustavio tamo.'

Zašto nije stala pred kućom, munjevito mi sinu kroz glavu.

'Tada se setih da ovde stanujete. Mnogo sam slušala o vama, vi ste učinili pravo čudo s potpredsednikovom nogom, koja je sada potpuno u redu, i on igra golf kao i ranije. O, ceo svet kod nas još priča o tome i mi bismo dali sve svoje džandrljive hirurge i onu drugu dvojicu kad biste vi došli k nama. Zaista, zašto vas ne viđamo tamo, živite kao Jogi...'

I tako je ćeretala sve brže i brže ne dajući mi da dođem do reči. U tom njenom neprestanom čavrljanju bilo je neke nervoze, nekog nemira, tako da sam se uznemirio. Zašto govori toliko, pitao sam se, zašto se ne predstavi, zašto ne skine veo? Postajao sam sve nervozniji, jer sam osećao koliko sam smešan stojeći pred njom nemo dok me je ona zasipala bujicom reči. Najzad malo zastade i ja je zamolih da pođe gore. Potom dade svom momku znak da ostane dole i pođe ispred mene uz stepenice.

'Divno je ovde', reče ona osvrćući se po mojoj sobi. 'O, koliko lepih knjiga! Sve bi ih rado pročitala!' Priđe polici i pogleda naslove. Prvi put otkako je došla ćutala je nekoliko minuta.

'Mogu li vam ponuditi čaja?' - upitah. Ne osvrćući se i dalje je razgledala naslove knjiga, pa reče: 'Ne, hvala, doktore... moramo odmah dalje... nemam mnogo vremena... bili smo samo na kratkom izletu... Ah, imate i Flobera, njega mnogo volim da čitam... divna, divna je to stvar *Education sentimentale*... Vidim da čitate i na francuskom... Šta vi sve ne znate! Da, Nemci uče sve u školi... Zaista je divno kad čovek zna tolike jezike! Potpredsednik se kune u vas i kaže da ste vi jedini čovek čijem nožu bi se poverio... a naš hirurg, dobar je samo za bridž... Uostalom, znate (ne osvrćući se na mene), danas mi je palo na pamet da vas upitam za savet... i pošto smo upravo ovuda prolazili, pomislila sam... međutim, vi ste sigurno sada u poslu... bolje će biti da dođem drugi put.' Najzad si otkrila karte, pomislih odmah nastojeći da ona ništa ne primeti i uveravajući je da ću smatrati za čast da joj pomognem sada ili kad god to zaželi. 'Nije ništa ozbiljno', reče okrenuvši se upola i prelistavajući neku knjigu koju je uzela sa police, 'ništa ozbiljno... sitnice... ženske stvari... vrtoglavica, nesvestica. Jutros sam se na jednoj krivini

najednom onesvestila, *raide morte*... Sluga je morao da me podigne i da ode po vodu... možda je šofer prebrzo vozio... Šta mislite, doktore?’

’Ne mogu tako na brzinu da donesem svoj sud. Hvata li vas češće nesvestica?’

’Ne... to jest da... u poslednje vreme... da, baš u poslednje vreme... da... nesvestica i muka.’

Ponovo se okrenu polici, stavi knjigu na mesto, izvadi drugu i poče da je prelistava.

Čudno! Zašto neprestano prelistava knjigu... tako nervozno, zašto ne otkrije oči ispod vela? Namerno joj ništa nisam kazao. Bilo mi je prijatno da je držim u iščekivanju. Najzad ona ponovo nastavi da neusiljeno čavrlja. ’Zar ne, doktore, to nije ništa ozbiljno? Nije zbog tropske klime... ništa opasno...’

’Trebalo bi najpre da vidim imate li groznicu. Dopustite mi da vam opipam bilo...’ Pridoh joj. Ona malo ustuknu. ’Ne, ne, nemam groznicu... sigurno, sigurno je nemam... sama sam merila temperaturu svakog dana, otkako... otkako... imam nesvesticu... Nikada nisam imala groznicu, uvek tačno 36,4. I stomak mi je zdrav.’

Nekoliko trenutaka sam oklevao. Za sve to vreme budila se u meni neka sumnja: osećao sam da ta žena nešto od mene želi; ne dolazi se u ovu divljinu da se razgovara o Floberu. Ostavih je da čeka minut, dva.

’Oprostite’, rekoh joj zatim otvoreno, ’smem li da vam postavim nekoliko pitanja?’

’Sigurno, doktore! Vi ste lekar’, odgovori ona, ali ponovo okrenu leđa igrajući se knjigom.

’Jeste li imali dece?’

’Da, jednog sina.’

’A jeste li... jeste li ranije... mislim tada... jeste li se tada isto tako osećali?’

’Da.’

Glas joj je sada bio sasvim drukčiji. Jasan, čvrst, ozbiljan, nimalo nervozan.

’A niste li možda... oprostite što vas pitam... sada u sličnom stanju?’

’Da.’

Kao oštrica noža skliznu ova reč s njenih usana. Na licu koje je bilo okrenuto ne zadržta nijedna crta.

'Možda bi bilo najbolje, gospođo, da izvršim celokupan pregled... smem li vas zamoliti da se potrudite u drugu sobu?'

Ona se najednom okrenu. I ja kroz veo osetih na sebi njen hladan i odlučan pogled.

'Ne... nije potrebno... potpuno sam svesna svoga stanja.'

Glas za trenutak zastade. Napunjena čaša ponovo zasja u mraku.

„Dakle, slušajte me... ali najpre pokušajte malo o tome da razmislite. Čoveku koji tavori u samoći upada jedna žena, prva bela žena posle mnogo godina ulazi u njegovu sobu... ja odjednom osetih da mi pretil neko zlo, neka opasnost. Obuze me neka zebnja i užas pred gvozdenom odlučnošću ove žene koja je ušla ovamo ćeretajući, a zatim mi svojim zahtevom stavila nož pod grlo. Jer ono što je ona od mene htela, znao sam, znao sam odmah - nije to bilo prvi put da su tako što žene od mene zahtevale, ali su dolazile drukčije, dolazile postidene i ponizne, sa suzama i preklinjanjima. Ali tu je bila... da, tu je bila muška, čelična odlučnost... od prvog trenutka osećao sam da je ova žena jača od mene... da mi može nametnuti svoju volju koliko želi... Ali... ali... i u meni je isto tako bilo nekog zla... ja sam bio čovek koji se brani, koji je pun ogorčenja... i rekao sam vam već... da sam od prvog trenutka, još pre nego što sam je video, osetio u toj ženi neprijatelja.

U početku sam ćutao, uporno i ogorčeno. Osećao sam da me ispod vela gleda oštro i izazivački, da hoće da me primora da govorim. Ali ja nisam tako lako popustio. Počeo sam da govorim, ali... nekako zaobilazno... da, nesvesno podražavajući njeno nemarno ćeretanje. Pretvarao sam se da je ne razumem, jer... ne znam da li ćete me razumeti... hteo sam da je prisilim da bude jasna, nisam hteo da joj ponudim svoje usluge, već... da ona moli mene, jer je istupila tako zapovednički... i jer sam znao da ničemu kod žena ne podležem tako lako kao toj hladnoj gordosti.

Govorio sam okolišeći da je to bezopasno, da takve nesvestice spadaju u redovan tok stvari i da su, štaviše, garancija za normalan razvoj. Navodio sam slučajeve iz kliničkih časopisa... Govorio sam,

govorio ravnodušno i lako, smatrajući njen slučaj svakidašnjim... neprestano očekujući da me prekine, jer sam znao da neće izdržati.

Ovde mi brzo upade u reč i pokretom ruke kao da htede zbrisati moje pričanje kojim sam želeo da je umirim.

'Nije to, doktore, što me brine. Onda kad sam nosila svog dečaćića bila sam boljeg zdravlja... ali sada nisam više *all right*... imam srčanu manu...'

'O, srčanu manu', ponovih naoko uznemiren, 'odmah ću to pogledati.' I pokrenuh se kao da ću ustati i uzeti slušalice.

Ali ona se ponovo umeša. Glas joj je sada bio oštar i odlučan - kao na komandnom mestu. 'Imam srčanu manu, doktore, i molim vas da verujete što vam kažem. Ne bih želela da gubim vreme u pregledima - mogli biste mi, mislim, pokloniti više poverenja. Ja sam svoje poverenje u vas dokazala.' Sada je to već bila borba, otvoreno izazivanje. Prihvatih je. 'Za poverenje je potrebna iskrenost, potpuna iskrenost. Govorite jasno, ja sam lekar. I pre svega, skinite veo, sedite, ostavite knjige i ne okolišite. Lekaru se ne dolazi pod velom.' Ona me pogleda otvoreno i ponosito. Trenutak je oklevala.

Zatim sede i skide veo. Ugledah baš onakvo lice od kakvog sam strahovao, lice nepronicljivo, neumoljivo, koje ništa ne odaje, lepote koja nema godina, lice sa sivim očima u kojima se ogledao mir, ali u isto vreme i sve strasti koje je čovek u mašti mogao da zamisli. Mala stisnuta usta, kada to nisu želela, nisu odavala nikakvu tajnu. Nekoliko trenutaka gledali smo jedno u drugo - ona zapovednički i u isto vreme ispitivački, sa takvom hladnom, čeličnom surovošću da to nisam mogao podneti, tako da odvratih pogled.

Zglavkom prsta lako je kuckala po stolu. Dakle, i ona je bila nervozna. Zatim odjednom brzo reče: 'Znate li, doktore, šta od vas želim ili ne znate?'

'Mislim da znam. Ali budimo radije sasvim jasni. Vi želite da svome stanju učinite kraj... Želite da vas oslobodim vaših nesvestica, vaše slabosti, pošto bih... pošto bih otklonio uzrok. Je li to?'

'Da.'

Ova reč pade odsečno kao giljotina. 'A znate li da su ovakvi pokušaji opasni... za obe strane?'

'Znam.'

'Da mi je to zakonom zabranjeno?'

'Ima slučajeva u kojima se ne zabranjuje, štaviše preporučuje.'

'Ali u takvim slučajevima potreban je lekarski nalaz.'

Pri tom me je pogledala otvoreno, ukočeno i ne trepnuvši okom. Bila je to zapovest, a ja slabić drhtao sam od divljenja pred demonskom silom njene volje. Međutim, još nisam popuštao, nisam hteo da pokažem da sam već pobeđen. Samo ne pre nagliti! Ne učiniti ništa nepromišljeno? Prisiliti je da moli, pomislih s uživanjem.

'Ne zavisi to uvek od lekareve volje. Ali spreman sam da sa jednim kolegom u bolnici...'

'Neću vašeg kolegu... ja sam došla k vama.'

'Smem li da vas upitam zašto baš k meni?' Ona me hladno pogleda.

'Reći ću vam to bez ikakvog premišljanja. Zato što živite povučeno, što me ne poznajete, što ste dobar lekar i što... sada se prvi put ustezala, što nećete više dugo ostati u ovom kraju... pogotovo ako... ako budete mogli poneti kući poveću sumu.'

Od tih reči prođe me jeza. Prenerazi me ova odlučna i jasna trgovačka računica. Dotada još nije otvorila usta da zamoli, ali odavna je sve izračunala, najpre me je vrebala, a zatim ulovila. Osećao sam kako njena demonska volja prelazi na mene, ali sam se ogorčeno branio. Još jednom primorah sebe da budem stvaran, štaviše ironičan.

'I tu poveću sumu vi biste mi... stavili na raspolaganje?'

'Za vaš trud i da odmah otputujete.'

'Znate li da ja time gubim svoju penziju?'

'Ja ću vam je naknaditi.'

'Vrlo ste jasni... Ali bih želeo da budete još jasniji. Koliku ste sumu predvideli kao honorar?'

'Dvanaest hiljada forinti da se isplate čekom u Amsterdamu.'

Ja... drhtao sam od besa i... da i od divljenja. Sve je proračunala, sumu i način isplate, tako da bih bio prinuđen da otputujem; ona me je ocenila i kupila ne poznavajući me, raspolagala sa mnom predosećajući snagu svoje volje. Najradije bih je bio ošamario... Ali kad sam dršćući ustao - i ona je bila ustala - i pogledao je pravo u oči, odjednom me, kad videh ona stisnuta usta koja nisu htela da mole, ono ponosito čelo koje nije htela da pogne - obuze silna žudnja. Mora da je nešto o tome naslutila, jer nabra veđe

kao kad neko želi da se otrese čoveka koji mu dosađuje: međusobna mržnja odjednom izbi na videlo. Znao sam da me mrzi, jer sam joj bio potreban, a ja sam je mrzeo zato što nije htela da moli. Za taj jedan trenutak čutanja prvi put smo nas dvoje iskreno porazgovarali. Zatim mi se odjednom kao crv uvuče jedna misao i ja joj rekoh... rekoh joj... „Ali čekajte, mogli biste pogrešno shvatiti šta sam učinio... šta sam rekao... najpre vam, moram objasniti kako... kako mi je ta bezumna misao pala na pamet...”

Čaša ponovo zazvecka u mraku. Glas mu postade uzbuđeniji.

„Nemam nameru da se izvinjavam, da se pravdam, da se perem... Ne znam da li sam ikad bio ono što kažu dobar čovek, ali... smatram da sam uvek bio spreman da pomognem... U onom bednom životu bila je to jedina radost koju je čovek imao da sa ono malo znanja što je zadržao u glavi može da održi život u nekom ljudskom biću... jedina božanska radost... Zaista, moji najlepši trenuci bili su kada bi mi došao neki mladić žute rase, sav bleđ od straha, od ujeda zmije jaučući da ne odsečem i kad mi je polazilo za rukom da ga spasem. Satima bih putovao kad bi neka žena ležala u groznici - pa i u takvim slučajevima kao što je to ova želela pomagao sam već tamo, u Evropi, na klinici. Ali tada sam bar osećao da sam tom biću potreban, znao sam da nekoga spasavam od smrti ili očajanja - a da bi čovek mogao da pomogne, treba da oseća da je drugome potreban.

Ali ta žena - ne znam da li mogu da vam to opišem - uzбудila me je, i svojom gordošću izazvala u meni otpor od prvog trenutka kad je kao usput sa šetnje svratila k meni, probudila sve ono... kako da kažem... sve ono što je u meni bilo potisnuto, skriveno, zlo. Dovodilo me je do ludila što je izigravala 'ledi' i hladnokrvno pregovarala o poslu, dok se radilo o životu ili smrti... A zatim, zatim... ne ostaje se, najzad, u drugom stanju igrajući golf... znao sam... to jest, morao sam odjednom i to s užasnom jasnoćom da se setim - i to je bila ona misao - da je ta hladna, ponosna, ravnodušna žena, koja je gnevno nabrala veđe iznad čeličnih očiju kada sam je, braneći se, skoro odbijajući od sebe, pogledao, da se ona pre dva ili tri meseca valjala u postelji s nekim muškarcem, naga kao životinja, stenjući od uživanja, i da su njihova tela bila pripijena jedno uz drugo kao usna uz usnu... To je bila ta misao koja me je obuzela i kao

žeravica pekla kad me je kao neki engleski oficir pogledala tako gordo, tako ravnodušno... i tada, tada se u meni sve uzburka... bio sam opsednut mišlju da je ponizim... od tog trenutka gledao sam kroz haljinu njeno nago telo... od tog trenutka mislio sam samo na to da je dobijem, da čujem stenjanje sa njenih surovih usana, da osećam kako uživa ova hladna žena, kao što je to osećao onaj drugi koga nisam poznavao. To... to sam hteo da vam objasnim... Ma koliko da sam bio propao, nikada nisam zloupotrebio svoj lekarski položaj... ali ni ovaj put nije to bila pohota, nikakva putena želja, zaista nije... ja bih to priznao... bila je samo žudnja da savladam gordost, da je savladam kao muškarac... Rekao sam vam već, mislim, da su naoko gorde, hladne žene vladale mnome... ali sada, sada je pored toga bilo i to što već sedam godina otkako sam ovde živeo nisam imao ni jedne bele žene, nisam znao šta to znači otpor... Jer one devojke tamo, te cvrkutave, ljupke životinjice, dršću od strahopoštovanja kad ih dotakne neki belac, neki 'gospodin'... one se tope od poniznosti, uvek su čoveku pristupačne, uvek spremne da mu posluže svojim tihim gugutavim smehom... ali upravo zbog te pokornosti, te ropske potčinjenosti zgadi vam se svako uživanje... Razumete li sada, razumete li, kako je to na mene porazno delovalo kad se odjednom pojavila žena, ponosna i puna mržnje, vrlo povučena u sebe, a u isto vreme sve uzdrhtala od tajne i obilja ranije strasti... kad je takva žena drsko ušla u kavez jednog čoveka, jedne osamljene, izgladnele, od sveta povučene ljudske zveri... To... to sam hteo da kažem, da biste ostalo razumeli... ono što se dalje desilo. Dakle... pun neke zlokobne žudnje, zatrovan mišlju na nju, da je vidim nagu, punu čulnosti i predanosti, pribrao sam se i napravio se ravnodušan. Hladno sam joj dobacio: 'Dvanaest hiljada forinti? Ne, za to neću to da uradim.'

Prebledevši malo, ona me pogleda. Osetila je već da se ne opirem zbog gramzivosti. Ali ipak upita: 'Šta tražite dakle?'

Napustio sam svoj hladni ton.

'Igrajmo otvorenim kartama? Ja nisam trgovac... nisam onaj bedni apotekar iz Romea i Julije koji za *corrupted gold* prodaje otrov... ja sam sve samo ne trgovac... tim putem nećete uspeti da ostvarite svoju želju.'

'Nećete, dakle, to da učinite?'

'Ne za novac.'

Za trenutak nastaje potpuna tišina. Takva tišina da je prvi put čuh kako diše.

'Šta biste inače mogli da želite?' Sada se više nisam mogao uzdržati. 'Želim najpre da vi... da sa mnom ne razgovarate kao sa nekim čivtom, već kao sa čovekom... Da vi, ukoliko vam je potrebna pomoć, ne nudite svoj sramni novac, već molite mene, čoveka, molite da vam kao čoveku pomognem... Nisam ja samo lekar, nemam ja samo časove primanja... imam ja i drugih časova... možda ste došli baš u takav čas...'

Jedan trenutak je ćutala. Tada joj se usta lako zgrčiše, zadržtaše, i ona brzo reče: 'Dakle, kad bih vas zamolila... tada biste to učinili?'

'Vi opet hoćete da se pogađate - molićete me samo u slučaju ako vam obećam da ću to uraditi. Najpre me morate moliti - tek tada ću vam odgovoriti.' Kao neki jogunast konj visoko zabaci glavu. Besno me pogleda. 'Ne, neću da vas molim. Radije ću propasti.' Tada me obuze gnev, bezuman bes da sav pocrveneh.

'Kad nećete da molite, postaviću svoje zahteve. Mislim da sam dovoljno jasan. Vi znate šta ja od vas želim. Zatim - zatim ću vam pomoći.' Nekoliko trenutaka gledala me je netremice. Potom - o, ne mogu, ne mogu da vam kažem koliko je to bilo strašno - zatim joj se zategoše crte na licu, i potom... potom se odjednom nasmeja... nasmeja mi se u lice s neopisivim prezrenjem... s takvim prezrenjem koje me smrvi... i u isto vreme opi... Taj prezrivi osmeh bio je kao neka iznenadna, silna eksplozija izazvana takvom ogromnom snagom da ja... da sam skoro pao na zemlju i počeo joj ljubiti noge. Ovo je potrajalo samo trenutak - sevnulo kao munja, a celo telo obuzela mi je vatra... ona se u međuvremenu već okrenula i brzim korakom pošla ka vratima.

I nesvesno htedoh da pođem za njom... da joj se izvinim... da je molim... snaga me je potpuno izdala... tada se ona još jednom okrene i reče... Ne, zapovedi: 'Ne usuđujte se da me pratite ili da me tražite... Kajaćete se zbog toga.' Vrata se već za njom zalupiše.

Trenutak oklevanja. Trenutak ćutanja... I opet samo šum kao da mesečina klizi, dok se najzad ne začu glas.

„Vrata se zalupiše... a ja ostadoh kao ukopan... njena zapovest me je hipnotisala... čuo sam je kako silazi niz stepenice i kako se kapija zatvara... sve sam čuo i sva moja volja stremila je za njom... ne znam, šta... da je zovnem natrag... da je bijem ili zadavim... samo za njom... za njom... Ali nisam mogao. Noge su mi se oduzele kao da ih je električna struja udarila... Njen vatreni zapovednički pogled pogodio me je pravo u srce... Znam da to ne mogu da objasnim ni da opišem... možda je smešno, ali ja sam stajao i stajao... trebalo mi je nekoliko minuta, možda pet, možda deset, pre nego što sam mogao da se pomaknem s mesta...

Ali tek što sam koraknuo, sav zanet, pohrlio sam za njom... za tren oka strčao sam niz stepenice... Mogla je da siđe samo niz ulicu do stanice... jurnuh u šupu da uzmem točak, ali eto, zaboravio sam ključ, iščupao sam letvu, tako da se bambus uz prasak polomio... skočio na točak i otisnuo se za njom... moram da je... moram da je stignem pre no što dođe do svog automobila... moram s njom da razgovaram... Drumom oko mene vitlala se prašina... sada sam tek uvideo koliko sam se dugo zadržao u kući... Tamo... na zavijutku u šumi, spazio sam je ispred stanice kako brzo i pravo korača i odmiče u pratnji svog sluga. Mora, međutim, da me je primetila, jer reče nešto sluzi koji zaostade, dok ona sama krenu dalje... Šta namerava? Zbog čega želi da bude sama? Želi li sa mnom da razgovara da on ne čuje? Slep od besa, pritisnuo sam pedale... Odjednom nešto iskoči sa strane i prepreči mi put... sluga... jedva sam stigao da točak skrenem u stranu i tresnuh na zemlju...

Ustadoh psujući... nehotice podigoh pesnicu da tog klipana udarim, ali on ustuknu... Ispravih točak da se ponovo popnem na njega... Ali taj nitkov skoči preda me, uhvati točak i reče rđavim engleskim jezikom: 'You remain here!' Vi niste živeli u tropima... Ne znate kakva je to drskost kad takva žuta hulja zgrabi točak belog čoveka i tom 'gospodinu' zapovedi da ostane gde se našao. Umesto odgovora, udarih ga pesnicom u lice... on se zatetura, ali ne ispusti točak... u njegovim, kukavički razrogačenim očima ogledao se ropski strah, ali je ipak držao upravljač, držao ga đavolski čvrsto... 'You remain here' - promuca on još jednom. Na sreću, nisam imao revolver uza se. Inače bih pucao u njega. Rekoh mu: 'Odlazi nitkove.'

On me ponizno pogleda, ali ne ispusti upravljač. Udarih ga još jednom po glavi, ali on ga ni tad ne ispusti. Tada pobesneh... videh da je ona već odmakla, možda već umakla... i zadahom mu pravi boksterski udarac u vilicu, tako da se on zatetura i pade. Točak je sada bio slobodan... ali kad se popeh, on ne krenu... u onom silnom trzanju žice su se bile iskrivile... Drhtavim rukama pokušah da ih ispravim... Nije išlo... Bacih točak nasred puta pored tog nitkova, koji se sav krvav izmače u stranu... A zatim, vi ne možete da zamislite koliko je to smešno kad tamo na oči svih onih ljudi jedan Evropljanin... više nisam znao šta radim... vodila me je samo jedna misao: da pođem za njom, da je stignem... i tako sam trčao, trčao kao besomučan pored koliba ispred kojih se gurao žuti ološ čudeći se kako trči jedan beli čovek, lekar.

Kupajući se u znoju stigoh na stanicu... Prvo moje pitanje bilo je: Gde je auto? Upravo je otišao... Ljudi su me začuđeno gledali: mora da su mislili da sam pomahnitao, pošto sam dojurio znojav i prljav pitajući pre no što sam stao... Dole na putu videh kako se iza automobila diže gusta bela prašina. Uspelo joj je, uspelo, kao što mora da uspe u svemu zahvaljujući svojoj surovoj i nemilosrdnoj računici.

Ali bekstvo joj neće pomoći... U tropskim krajevima nema tajne među Evropljanima... svako poznaje svakog, sve postaje događaj... Nije uzalud njen šofer čitav sat stajao na stanici... za nekoliko minuta saznaću sve... Znaću ko je ona... da živi u glavnom gradu, udaljenom odavde osam sati putovanja železnicom... da je... recimo, žena nekog trgovca na veliko, basnoslovno bogata, otmena, Engleskinja... znam da je njen muž već pet meseci u Americi, da će se za neki dan vratiti i odvesti je u Evropu... Ona je, međutim - i ta misao pekla me je kao otrov u krvi - ona je mogla biti najviše dva ili tri meseca u ovom sadašnjem stanju...

Dosad vam je sve bilo jasno... možda samo stoga što sam do tog trenutka sam sebe razumevao... kao lekar postavio sam sam sebi dijagnozu... Ali otada sam bio kao u nekoj groznici... izgubio sam vlast nad sobom... to jest, znao sam tada koliko je besmisleno sve što radim; ali nisam više vladao sobom... nisam više shvatao samog sebe... Kao sumanut jurio sam napred prema svom cilju...

Uostalom čekajte... možda ću vam ipak moći da objasnim... Znate li šta je to amok?"

„Amok... mislim da se sećam... Neka vrsta pijanstva u Malajaca.”

„To je više od pijanstva... to je ludilo, neka vrsta ljudskog besnila... nastup bezumne i ubilačke monomanije, koji se ne može uporediti ni sa kakvim trovanjem alkoholom... Za vreme svog boravka tamo lično sam proučavao neke slučajeve - kad je reč o drugima, čovek je uvek pametan i realan - ali nikada nisam mogao otkriti, strašnu tajnu njegovog porekla... Mora da je to u vezi s klimom, sa onim teškim i zagušljivim vazduhom koji isto kao oluja deluje na živce dok oni najzad ne popuste... Dakle, amok... da, amok, to je ovo: neki Malajac, sasvim običan, dobroćudan čovek pije svoj napitak... i sedi tako otupeo, ravnodušan, malaksao... kao što sam i ja sedeo u svojoj sobi... i odjednom skoči, dohvati nož, istrči na ulicu... trči pravo, neprestano pravo... ne znajući kuda... I na sve što mu se ispreči na putu, bilo čovek bilo zver, on kidiše svojim bodežom i opijen mirisom krvi još više se raspali... U trčanju pena mu udari na usta, urla kao da je sišao s uma... ali on trči i dalje ne osvrćući se ni levo ni desno, trči samo pravo, uz prodorne krike, tom užasnom pravom linijom. Seljaci znaju da nema te sile koja može da zaustavi pobesnelog... i kad ga spaze da dolazi, oni unapred opominju i viču: *amok, amok, amok*, i pred njim se sve živo sklanja... ali on ništa ne čuje i ne vidi i obara pred sobom sve na šta naiđe... sve dok ga neko ne ubije kao besno pseto ili dok sam zapenušen ne padne... Jednom sam to video sa prozora svog bungalova... bilo je užasno... ali baš zbog toga što sam to video, mogu samog sebe u onim danima lakše da razumem... jer tako, isto tako, s onim strašnim pogledom uprtim u jednom pravcu, s onom pomamom ne gledajući ni levo ni desno, jurio sam za tom ženom... Ne znam više šta sam sve činio u tom besomučnom trku, u toj pomamnoj brzini sve je proletelo pored mene... Posle deset, ne, posle dva minuta... pošto sam sve saznao o toj ženi, kako se zove, gde stanuje, u kakvim prilikama živi, odjurio sam kući na točku koji sam na brzinu pozajmio, bacio u kofer jedno odelo, stavio novac u džep i odvezao se kolima na železničku stanicu... otputovao ne javivši se službeniku u srezu i ne odredivši sebi zamenika, i kao i ranije, ostavio kuću otvorenu... Oko mene

stajale su sluge, žene su se čudile i zapitkivale me, ja nisam odgovarao, niti se na to osvrtao... odvezao se na stanicu, i prvim vozom krenuo u grad... Nije protekao ni jedan sat otkako je ova žena stupila u moju sobu, a ja sam odbacio svoj nekadašnji život i kao amok jurnuo u neizvesnost... Jurio sam pravo napred, glavom u zid... stigao sam u šest sati uveče... u šest sati i deset minuta bio sam već u njenoj kući i prijavio se... Bilo je to... vi ćete to razumeti, nešto besmisleno, nešto najgluplje što sam mogao učiniti... ali u amoka su oči zaslepljene, on ne vidi kuda juri... Posle nekoiiko minuta sluga se vrati i... učtivo i hladno reče.... da gospođi nije dobro i da ne prima. Izišao sam posrćući... Ceo sat lutao sam oko kuće u ludoj nadi da će me možda tražiti... tek tada sam uzeo sobu u hotelu i poručio dve boce viskija... ovo i dupla doza veronala uspavaše me najzad... i ovaj težak i mutan san bio je jedini odmor u ovoj trci između života i smrti.”

Zvono na brodu zazvoni. Dva puna, tupa udarca, koji su se u kao bara mlakom, gotovo nepomičnom vazduhu trepereći zatalasala, a zatim na pramcu prešla u tihi, nečujni šum koji je uporno pratio strasni govor čoveka koji je sedeo prema meni u mraku. Mora da se uplašeno trgao, jer prestade da govori. Ponovo sam čuo kako rukom poseže za bocom, ponovo tihe gutljaje. Potom, gotovo smiren, nastavi čvršćim glasom.

„Teško bih mogao da vam opišem časove koji su od tog trenutka nastupili. Danas verujem da sam tada bio u groznici, u svakom slučaju u stanju krajnje razdraženosti, na granici ludila... bio sam, kako vam rekoh, amok. Ali ne zaboravite, došao sam u utorak na noć, a u subotu - to saznadoh u međuvremenu - trebalo je da stigne njen muž prekookeanskim brodom iz Jokohame: ostalo je, dakle, samo tri dana, samo tri dana da se donese odluka i ukaže pomoć. Razumete: znao sam da joj odmah moram pomoći a nisam mogao da s njom progovorim ni reči. I upravo ta potreba da opravdam svoje smešno, surovo ponašanje još više me je dražila. Bio sam svestan da je svaki trenutak dragocen da se radi o njenom životu i smrti, ali ipak nisam mogao da joj se približim, da joj šapnem koju reč ili dam neki znak, jer ju je upravo moja silna, pomamna jurnjava za njom uplašila. Bilo je to... da, čekajte... bilo je to kao kad biste trčali za nekim da ga upozorite na ubicu, a taj vas smatra ubicom, i dalje juri

u svoju propast... ali ona je u meni videla samo amoka koji je progoni da bi je ponizio, a ja... bila je to strašna zabluda... ja nisam više pomišljao na to... bio sam već potpuno iscrpljen, hteo sam samo da joj budem od pomoći, da joj služim... bio bih u stanju da izvršim ubistvo ili zločin da joj pomognem... Ali ona, ona to nije shvatala.

Kad sam se ujutro probudio i požurio njenoj kući, sluga je stajao pred vratima, isti sluga koga sam pesnicom udario u lice, i kad me je već izdaleka ugledao - mora da me je očekivao - sakri se iza vrata. Možda je to učinio da me krišom prijavi... možda... ah, ta neizvesnost, koliko mi je sada mučna... možda je već sve bilo spremno da me ona primi... ali tada kad sam ga spazio, setio sam se svoje sramote i nisam se usudio još jednom da je posetim... Kolena su mi klecala. Ispred samih vrata se okrenuh i vratih se... odoh, dok je ona možda u istim mukama čekala na mene. Nisam više znao šta da radim u tom nepoznatom gradu čije mi je tlo peklo tabane kao žeravica... Odjednom mi nešto pade na pamet, pozvao sam kola i odvezao se potpredsedniku, onom istom čoveku kome sam nekad ukazao pomoć, i prijavih se... Mora da sam izgledao vrlo neobično, jer me on pogleda uplašeno, a u njegovoj ljubaznosti bilo je nečeg uznemirenog... možda je već u meni nazreo amoka... Brzo sam se odlučio i rekao mu da ga molim da me premesti u grad jer više ne mogu da ostanem na svome mestu... da se odmah moram preseliti... On me pogleda... ne mogu da vam kažem kako me je pogledao... upravo onako kao što lekar gleda bolesnika... 'Nervni slom, dragi doktore', reče on, 'razumem ja to vrlo dobro. Udesićemo mi to: moraćete sačekati... otprilike četiri nedelje... moram da nađem zamenu.' - 'Ne mogu da čekam ni jedan dan', odgovorih. Opet me nekako čudno pogleda. 'Mora tako da bude doktore', reče on ozbiljno, 'ne smemo ostaviti stanicu bez lekara. Obećavam vam da ću još danas preduzeti sve što je potrebno.' Stajao sam ozlojeđen: prvi put jasno osetih da sam se prodao, da sam rob. Sve se to odjednom u meni skupi i izazva prkos, ali me taj učtivi čovek preduhitri: 'Otuđili ste se od ljudi, doktore, i to najzad postaje bolest. Uvek smo se čudili što nikada ne dolazite ovamo, nikada ne uzimate odmor. Potrebno vam je društvo, rasonoda. Dođite bar večeras, danas je prijem kod guvernera, naći ćete celu našu koloniju, mnogi

su već odavno hteli da se upoznaju s vama, raspitivali se često o vama i želeli da vas ovde vide.'

Trgoh se zbog ovih poslednjih reči. Pitali za mene? Da to nije bila ona?

Odjednom sam postao drugi čovek: odmah najučtivije zahvalih na pozivu i obećah da ću doći na vreme. Treba li da vam kažem da me je nestrpljenje nagnalo da se prvi pojavim u velikoj dvorani guvernerove palate? Četvrt sata sam ćutao okružen žutim slugama, koji su, lupkajući svojim bosim nogama, brzo promicali tamo-amo i kao što mi se u pomućenoj svesti činilo iza leđa me ismevali. Četvrt sata bio sam jedini Evropljanin usred svih tih tihih priprema i tako sam sa sobom da sam čuo kuckanje sata u džepu od prsluka. Najzad dođe nekoliko činovnika sa svojim porodicama, zatim i sam guverner, koji sa mnom zapodenu duži razgovor u kome sam živo učestvovao i, mislim, prikladno odgovarao sve dok... sve dok odjednom, obuzet nekom tajanstvenom nervozom, nisam izgubio svu spretnost i počeo da zamuckujem. Iako sam leđima bio okrenut vratima dvorane, najednom sam osetio da je ona morala da uđe, da je ovde: ne bih mogao da vam kažem koliko me je ova iznenadna izvesnost zbunila, ali još za vreme razgovora sa guvernerom, dok mi je u uhu odjekivao zvuk njegovih reči, osećao sam da je ona negde iza mojih leđa. Srećom, guverner ubrzo završi razgovor. Inače bih se, mislim, naglo okrenuo, toliko su snažno moji živci osećali onu tajanstvenu privlačnost, toliko je žarka bila moja žudnja. I zaista, tek što sam se okrenuo, spazih je upravo na mestu gde sam je nesvesno osećao. Bila je u žutoj balskoj haljini koja je njenim ramenima čistih linija davala ugasitu boju slonove kosti i stajala ćaskajući u jednoj grupi. Osmehivala se, ali meni se ipak činilo da joj je lice bilo napregnuto. Prišao sam - ona nije mogla ili nije htela da me vidi - posmatrajući onaj ljubazan i učtiv osmeh koji je lebdeo na njenim malim usnama. I taj me osmeh ponovo opi, jer... jer sam znao da je lažan, izveštačen ili mehanički, savršeno licemeran. Danas je sreda, pomislih, u subotu dolazi njen muž brodom... kako se može tako osmehivati, osmehivati se tako sigurno, tako bezbrižno i nemarno se igrati svojom lepezom, umesto da je svu iskida od straha? Ja... ja, stranac... već dva dana drhtim pri pomisli na taj čas... ja, stranac, proživljavam sa njom njenu strepnju, štaviše

osećam sav njen užas... a ona dolazi na bal i smeši se, smeši, smeši...

U pozadini zasniva muzika. Otpočne ples. Neki postariji oficir zamoli je za igru; izvinivši se, ona napusti krug u kome je razgovarala i prođe pored mene pod ruku prema drugoj dvorani. Kad me je spazila, lice joj se odjednom zgrči - ali samo za trenutak, zatim mi ljubazno klimnu glavom (još pre no što sam se rešio da li da je pozdravim ili ne), kao poznaniku s kojim se slučajno upoznala, i reče: 'Dobar večer, doktore!' - i prođe. Niko ne bi mogao da nasluti šta se krilo u zeleno-sivim očima, a ni ja sam nisam znao. Zašto me je pozdravila? Zašto me je odjednom poznala? Da li je htela da se odbrani ili da mi se približi, ili se samo zbunila od iznenađenja? Ne mogu da vam opišem koliko sam bio uzbuđen; sve se u meni uzburkalo, sve potisnuto htelo je da izbije i, gledajući je kako ravnodušno igra valcer u naručju oficira, bezbrižna i mirna lica, znao sam da ona... da ona isto tako kao i ja... misli samo na ono... da ovde jedino nas dvoje znamo za tu strašnu tajnu... a ona igra... i upravo zbog te moje strepnje, te žudnje i divljenja u tim trenucima, osetio sam još jaču strast nego ikada dotada. Ne znam da li me je ko posmatrao, ali moje držanje svakako me je mnogo više odavalo nego što je ona sebe prikrivala... nisam mogao da gledam u drugom pravcu, morao sam, da, morao sam da je gledam, netremice sam posmatrao njeno zatvoreno lice neće li bar za trenutak s njega spasti ona maska. Mora da je na nju neprijatno delovao taj moj ukočeni pogled. Prolazeći pod ruku sa svojim igračem, pogledala me je munjevitom brzinom i tako oštro kao da mi naređuje da se udaljim.

Na njenom čelu opet se zlokobno ukaza ona mala bora gordog gneva koju sam od ranije znao.

Ali, ali... rekao sam već... trčao sam obuzet amokom ne gledajući ni levo ni desno. Odmah sam je razumeo - njen pogled je naređivao: Pazi da ne padneš u oči! Obuzdaj se! Znao sam da ona... kako da kažem, da ona od mene zahteva da se ovde na javnom mestu ponašam razumno... razumeo sam da će me, ako sada odem kući, sigurno sutradan primiti... da ona samo sada, samo sada želi da izbegne prisnost koja je padala u oči, da se plašila - i to s pravom - da svojom nespretnošću ne izazovem neku scenu... Vidite... sve sam znao. Shvatao sam te sive oči koje su naređivale, ali... ali nešto

je u meni bilo jače od toga, morao sam da s njom govorim. I tako se oteturah do grupe u kojoj je stajala i ćaskala - mada sam poznavao samo nekoliko osoba - uvukoh se u taj krug samo iz želje da je čujem, oborivši glavu kao isprebijan pas kad bi me okrznuo njen hladni pogled kao da sam zavesa na vratima na koju sam se naslanjao ili vazduh koji lako struji. Ali ja sam stajao žudeći za jednom njenom reči koju bi mi uputila, jednim znakom da me je razumela, stajao i stajao, ukočena pogleda, kao stena, usred ovog čavrljanja. Nema sumnje da sam svojim držanjem padao u oči, nema sumnje, jer niko mi ne uputi ni reči, a ona je trpela zbog mog smešnog prisustva. Ne znam koliko sam tako stajao... možda čitavu večnost... nisam mogao da oslobodim svoju volju iz te omađijanosti. Upravo me je upornost moje pomame sputavala... Ali ona nije mogla duže da izdrži... odjednom se s divnom lakoćom okrenu prema društvu i reče: 'Malo sam umorna... večeras ću ranije leći... Laku noć!' I prođe pored mene učtivo klimnuvši glavom... videh još samo uspravnu boru na čelu, a zatim samo ramena, bela, sveža, naga ramena. Prođe nekoliko trenutaka pre no što sam mogao da shvatim da je otišla... da je više neću videti, da te večeri neću moći s njom da razgovaram, te poslednje večeri kada sam je još mogao spasti... Jedan trenutak stajao sam još nepomičan dok to nisam shvatio, a zatim... zatim... Ali... čekajte... čekajte... Nećete inače razumeti svu besmislenost, svu ludost mog postupka... Najpre moram da vam opišem celu prostoriju. Bili smo u velikoj dvorani guvernerove palate, u ogromnoj dvorani divno osvetljenoj i gotovo praznoj... Parovi su otišli da igraju, gospoda da se kartaju... nekoliko grupa ćaskalo je po uglovima... dvorana je, dakle, bila prazna, svaki pokret padao je u oči, primećivao se na ovoj jasnoj svetlosti... I kroz tu veliku dvoranu prođe ona lako i živo, uspravna, odvrćajući tu i tamo na pozdrave, s onim svojim neopisivim držanjem... s onom hladnom i veličanstvenom mirnoćom koja me je oduševljavala... Ja... ja sam ostao, rekao sam vam, tako reći, oduzet, pre no što sam razumeo da je otišla... i tada, kad sam to shvatio, ona je već bila na drugom kraju dvorane, upravo pri izlazu... Da... oh, i danas se još stidim kad na to pomislim... tada me nešto uhvati i ja potrčah - čujte: trčao sam, nisam išao korakom, trčao sam za njom preko dvorane koja je odjekivala od lupe mojih cipela... Čuo sam svoje korake, video sam

one začuđene i u mene uprte poglede... najradije bih od stida propao u zemlju... još dok sam trčao, bio sam svestan svoje ludosti... ali nisam mogao... nisam više mogao natrag... Stigoh je kod vrata... Ona se okrenu... svojim sivim očima probode me kao oštrim mačem, dok joj nozdrve zadrhtaše od gneva... upravo htjedoh nešto da promucam... tada... tada se ona vedro nasmeja... vedro, bezbrižno, srdačno i reče glasno... tako glasno da su to svi mogli čuti... 'Ah, doktore, sad ste se tek setili recepta za mog dečaka... takvi su vam ljudi od nauke!' Neki par što je stajao u blizini dobroćudno se nasmeja... shvatio sam je, ali me veština kojom je spasla situaciju zbunila, mašio sam se lisnice i otkinuo prazan list iz bloka, koji ona nemarno uze... nasmešivši se još jednom hladno i zahvalno... - pre no što... ode... U prvom trenutku mi laknu... videh da je svojom hladnokrvnošću popravila moj ludački postupak, spasla situaciju... ali u isto vreme shvatih da je za mene sve izgubljeno, da me ova žena mrzi zbog mog silnog bezumlja, mrzi više od smrti... da bih mogao dolaziti stotinu i stotinu puta pred njena vrata i da bi me ona oterala kao psa.

Posrćući prođoh kroz dvoranu... primetih da me ljudi gledaju... mora da sam neobično izgledao... Odoh u bife i ispih jednu za drugom dve-tri čaše konjaka... to me spase da ne padnem... Živci mi više nisu mogli da izdrže, bili su kao iskidani... Zatim kroz jedna sporedna vrata išunjah se napolje, krišom kao neki zločinac... Ni za šta na svetu ne bih još jednom prošao kroz onu dvoranu čiji su zidovi zadržali odjek njenog zvučnog smeha... išao sam ... ni sam ne bih više umeo da kažem kuda sam išao... u dve-tri krčme i napio se... napio se kao čovek koji u piću želi na sve da zaboravi... ali... svest mi nije bila pomućena... onaj oštri i ljutiti smeh još je odjekivao u meni, taj smeh, taj prokleti smeh nisam mogao da ugušim u sebi... Zatim sam lutao lukom... revolver sam ostavio kod kuće, inače bih se sigurno ubio. Mislio sam samo na to, i s tom mišlju pošao kući... samo s tom mišlju na fioku s leve strane ormana gde je bio moj revolver... samo s tom mišlju.

Što se tada nisam ubio to nije bilo... kunem vam se, iz kukavičluka... bio bi to za mene spas da sam pritisnuo na hladan, zapet oroz... ali kako da vam objasnim... osećao sam da imam još jednu dužnost... da, dužnost da pomognem, onu prokletu dužnost...

misao da sam joj još mogao biti potreban, da sam joj potreban, dovodila me je do ludila... Bio je već četvrtak izjutra kad sam stigao kući, a u subotu... rekoh vam... u subotu je dolazio brod, i znao sam da ova gorda, ponosna žena neće pred mužem, ni pred svetom preživeti tu sramotu. Ah, koliko sam patio pri pomisli na uzalud proteklo dragoceno vreme, na svoju ludačku prenapljenost koja je osujetila blagovremenu pomoć... satima, da satima, šetao sam po sobi tamo-amo i razbijao glavu kako da joj se približim, da sve popravim, da joj pomognem... bio sam siguran da me više neće pustiti u svoju kuću... Svakim nervom osećao sam još njen smeh i video kako joj nozdrve podrhtavaju od srdžbe... Satima, zaista, satima prelazio sam ona tri metra moje sobice... već je svanulo, bilo je već pre podne...

Odjednom me nešto nagna da sednem za sto... izvadih nekoliko listova hartije i počeh da joj pišem... o svemu da joj pišem... pismo u kome sam cvileo kao pas, molio je da mi oprost, nazvao sebe ludakom, zlikovcem... preklinjao da mi se poveri... Zaklinjao sam se da ću odmah nestati iz grada, iz kolonije, ako želi i sa sveta... samo da mi oprost i da mi se poveri da joj pomognem u ovom poslednjem, poslednjem času... Kao u bunilu napisah dvadeset stranica... Ovo ludačko, nemoguće pismo mora da sam pisao u delirijumu, jer kad sam ustao od stola, kupao sam se u znoju... soba se ljuljala, morao sam da popijem čašu vode... Tada tek pokušah da još jednom pročitam pismo, ali posle prvih reči spopade me užas... drhteći presavih ga i već dohvatih koverat... Iznenada me prođe neka jeza. Najednom nađoh pravu, odsudnu reč. I ponovo dohvatih pero i napisah na poslednjem listu: 'Čekam ovde u hotelu vaš oproštaj. Ako do sedam časova ne dobijem odgovor, ubiću se.'

Zatim uzeh pismo, zazvonih za slugu i naredih mu da pismo odmah preda. Najzad sam rekao sve - sve!"

Nešto pored nas zazvecka i poteče. Jednim naglim pokretom prevrnuo je bocu s viskijem; čuo sam kako je pipajući tražio po podu i dohvativši je odjednom je baci u velikom luku preko palube. Nekoliko trenutaka je ćutao, zatim nastavi još uzbuđenije i brže: „Ja više ne verujem u boga... za mene ne postoji ni nebo ni pakao... a kad bi pakla i bilo, ne bojim ga se, jer on ne može biti gori od onih časova koje sam proživeo onog dana od jutra do mraka... Zamislite

jednu sobicu izloženu vrelom suncu, sve užareniju od podnevne žege... malu sobu, s jednim krevetom, s jednim stolom i s jednom stolicom... I na tom stolu samo sat i revolver i za stolom jedan čovek... čovek koji ništa ne radi, samo netremice gleda u taj sto i u kazaljke na satu... čovek koji ne pije, ne jede, ne puši i ne miče se... koji samo... čujte: koji neprestano... puna tri časa netremice gleda u beli krug brojčanika i na malu kazaljku koja se kuckajući obrće u krug... Tako... tako sam proveo taj dan u iščekivanju, iščekivanju, iščekivanju... ali u iščekivanju, kao što samo amok može da čini, besmislenom, životinjskom, sa pravom upornošću ludaka. Neću da vam opisujem te časove... to se ne može opisati... ni sam više ne razumem kako to čovek može da doživi... a da ne poludi... Dakle... u tri sata i dvadeset i dva minuta... znam tačno, jer mi je pogled bio uprt u sat... neko zakuca na vrata... Skočim... skočim kao tigar, jednim skokom nađem se kraj vrata i otvorim ih... Pred njima stoji bojažljiv mali Kinez s presavijenim pisamcetom u ruci i kad ga sa žudnjom dohvatih, njega nestade. Brzo otvorim pisamce, hoću da ga pročitam... ne mogu... Pred očima mi se sve ljulja i postaje crveno... Zamislite moju muku, najzad, najzad mi se javila... a meni pred očima sve treperi i igra... Zagnjurim glavu u vodu... sada mi je jasnije... Još jednom uzmem pisamce i pročitam: 'Prekasno! Ali čekajte kod kuće! Možda ću vas još pozvati.'

Nikakva potpisa... brzi, zbrkani potezi olovkom, inače sigurnog rukopisa... ne znam zašto me to pisamce toliko potrese... U njemu je bilo nečeg užasnog, tajanstvenog... kao da je bilo pisano u bekstvu, na nekom prozoru ili u kolima koja su se kretala... Neka neopisiva strepnja, užurbanost, užas izbijali su iz ovog potajnog pisamceta i ledili mi dušu... a ipak... ipak sam bio srećan... pisala mi je, nisam još morao da umrem, smeo sam da joj pomognem... možda... smeo sam... ah, sasvim sam se gubio u najluđim pretpostavkama i nadama... Po sto puta, po hiljadu puta pročitao sam pisamce, poljubio ga... tražeći neku reč koju sam zaboravio ili prevideo... moje sanjarenje bilo je sve dublje, sve zbrkanije, ono pređe u neki fantastičan san otvorenih očiju... u neku vrstu obamrlosti, u neko otupelo a ipak budno stanje između sna i jave koje je trajalo možda četvrt sata, a možda i satima.

Odjednom se trgoh... Nije li neko kucao? Zadržah disanje... trenutak, dva - nema tišina... A zatim ponovo tiho, sasvim tiho ali užurbano kucanje kao da miš gricka... Skočih još sasvim bunovan i naglo otvorih vrata... Napolju je stajao sluga, njen sluga, onaj isti koga sam pesnicom udario po ustima... njegovo mrko lice bilo je sivo kao pepeo, njegov zbunjen pogled predskazivao je nesreću... Odmah osetih da se događa nešto užasno... - 'Šta se dogodilo?', jedva promucah. 'Come quickly' - reče on... ništa više... Odmah sjurih niz stepenice, on za mnom... Jedna mala kola, čekala su nas, popesmo se... 'Šta se dogodilo?' - upitah ga... On me je gledao drhteći i ćutao stisnuvši usne... Upitao sam ga još jednom... ali on je i dalje ćutao... Najradije bih ga opet udario pesnicom u lice, ali... upravo me njegova pseća vernost prema njoj dirnu... Nisam ga više pitao... Mala kola jurila su tako velikom brzinom kroz ulični metež da su se ljudi psujući sklanjali, spustiše se u trku iz evropskog dela grada na obali u donji grad i dalje, dalje u bučnu vrevu kineskog naselja... Stigosmo najzad u usku, zabačenu ulicu... zaustavismo se pred jednom oniskom kućom... Bila je to prljava kuća, kao uvučena u samu sebe, s lica dućančić osvetljen svećom... jedan od onih dućančića u kojima se skrivaju pušionice opijuma ili bordeli... lopovsko gnezdo ili jatačka jazbina... Sluga brzo zakuca... Iza odškrinutih vrata zašišta neki glas i poče da ispituje i ispituje... Nisam više mogao da izdržim, skočih sa sedišta, gurnuh odškrinuta vrata... Tiho vrisnuvši, jedna stara Kineskinja pobeže... sluga uđe za mnom, zatim me povede kroz hodnik... otvori druga vrata... druga vrata jedne mračne prostorije, u kojoj je zaudaralo na rakiju i usirenu krv... Čuh neko ječanje... Pipajući uputih se u tom pravcu..." Glas ponovo zastade. A ono što mu se zatim s usta ote, bilo je više jecanje nego govor.

„Uputih se tamo... i tamo... tamo na prljavoj slamarici... zgrčeno od bola... ječeći, ležalo je jedno ljudsko biće... ležala je ona... U mraku nisam mogao da vidim njeno lice... Oči mi se još nisu bile privikle... tako sam pipao... i napipah njenu ruku... bila je vrela, strašno vrela... groznica, jaka groznica... Prodoše me žmarci... Sve sam odmah shvatio... Od mene je pobegla ovamo... dopustila je da je osakati neka prljava Kineskinja, jer se nadala da će ovde lakše sačuvati tajnu, više je volela da je ubije neka đavolja veštica nego da

se poveri meni... samo zato što ja, ludak, nisam poštedeo njen ponos, što joj odmah nisam pomogao... što se manje bojala smrti nego mene. Viknuo sam da donesu svetlost. Sluga skoči: ona odvratna Kineskinja donese u drhtavim rukama petrolejku koja se dimila... morao sam se uzdržati da tu žutu gaduru ne uhvatim za gušu... Staviše svetiljku na sto... slaba žuta svetlost pade na izmučeno telo... I odjednom... odjednom nestade svega onoga što je bilo u meni, one potištenosti, onog gneva... sve one gadosti nagomilane strasti... Bio sam samo lekar, čovek koji pomaže, koji saoseća i najzad samo stručnjak... zaboravio sam na sebe... borio sam se svim svojim nepomućenim i živim razumom protiv užasa... Osećao sam samo to nago telo za kojim sam u snovima čeznuo... kako da kažem... samo kao materiju, kao organizam... Preda mnom nije više bila ona već život koji se branio od smrti, čovek koji se previjao u samrtnim mukama... Njena vrela sveta krv oblivala mi je ruke, ali u tome nisam uživao niti me je to užasavalo... bio sam samo lekar, video samo patnju... i video... i odmah sam video da je sve izgubljeno ako se ne desi neko čudo... Nevešta zločinačka ruka ju je povredila i ona je izgubila polovinu krvi... a ja u toj nečistoj jazbini nisam imao ništa čime bih zaustavio krv, čak ni čiste vode... Sve što bih dohvatio bilo je strašno prljavo.

'Moramo odmah u bolnicu', izustih. No samo što sam ovo rekao, njeno namučeno telo s mukom se diže... 'Ne... ne... više volim da umrem... niko ne sme da sazna... niko ne sme da sazna... kući... kući.'

Razumeo sam... borila se samo da očuva svoju tajnu, za svoju čast... a ne za život... I ja to poslušno prihvatih... Sluga donese nosila... mi je na njih položismo... i tako... kao mrtvaca, iscrpenu i svu u groznici... ponesmo je kroz noć... kući... uklonivši radoznanu i prestravljenju poslugu... kao lopovi unesosmo je u njenu sobu i zatvorismo vrata... i tada poče borba, duga borba protiv smrti..."

Odjednom me nečija ruka grčevito uhvati za mišicu da skoro vrisnuh od straha i bola. Iznenada mi se u mraku primače njegovo iskrivljeno lice, spazih njegove bele zube kako se u ovom neočekivanom nastupu zasjaše, ugledah njegove naočare kako se kao dva krupna mačja oka zasvetliše pri slabom odsjaju mesečine. Sada više nije govorio - vikao je, urlao, drhteći od besa: „Da li vi,

stranče, znate, vi što bezbrižno sedite na brodskoj stolici i lutate svetom, znate li vi kako čovek umire? Jeste li ikada prisustvovali, jeste li ikada videli kako se telo savija, pomodreli nokti hvataju u prazno, iz grla čuje ropac, svaki ud grči, svaki prst opire onom užasnom svršetku, a široko otvorene oči izražavaju užas koji je nemoguće opisati? Da li ste vi, besposličaru, svetski putniče, to ikada doživeli, vi koji govorite o ukazivanju pomoći kao o dužnosti? Kao lekar, ja sam to često video, video kao... klinički slučaj... kao činjenicu... proučavao sam to da tako kažem... ali doživeo sam to samo jedanput, saosećao, učestvovao u umiranju samo tada, te noći... te strašne noći kada sam sedeo i lupao glavu kako bih nešto otkrio, pronašao, izmislio da bih zaustavio krv koja je tekla, tekla, tekla, protiv groznice od koje je sagorevala... protiv smrti koja se sve više primicala i koju nisam mogao da oteram od postelje. Znate li vi šta to znači biti lekar, znati leka svakoj bolesti... biti obavezan - kako vi to mudro kažete - da pritekneš u pomoć, a ipak sedeti bespomoćan kraj samrtnice, biti svestan i bespomoćan... i to onog jednog, biti svestan tog užasa da ne možeš pomoći čak kad bih dao i poslednju kap svoje krvi... gledati voljeno telo kako žalosno krvari, muči se u bolovima, osećati bilo koje ubrzano bije i u isto vreme se gasi... i koje izmiče ispod prstiju... biti lekar i ne znati ništa, ništa, ništa... sedeti samo i kao bogomoljka mrmljati molitve, a zatim stezati pesnice protiv nekog bednog boga za koga znaš da ne postoji... Razumete li to? Razumete li to? Ja... ja ne razumem samo jedno, kako je moguće da čovek u tim trenucima i sam ne umre... da se sutradan iza sna probudi i opere zube i sveže kravatu... da još živi kada je doživeo ono što sam ja proživeo, kako se taj dah, kako taj prvi čovek o čiji sam se život otimao i borio, kako na moje oči nestaje nekuda, sve brže nestaje iz minuta u minut, a ja u svom grozničavom mozgu nisam ništa nalazio čime bih ovo biće održao u životu...

I da bi, pored toga, moje muke bile još veće, došlo je još i ovo... I dok sam tako sedeo kraj njene postelje - dao sam joj morfij da bi joj ublažio bolove - i gledao je kako leži vrelih obraza, vrelih i bledih - da... dok sam tako sedeo, osećao sam iza svojih leđa dva oka uprta u mene s izrazom strašne napregnutosti... Sluga je na podu sedeo šćućuren i tiho šaptao neke molitve... I kad bi nam se oči susrele,

tada bi... ne, to ne mogu da vam opišem... tada bi njegov pogled kao u pseta postajao tako molećiv, tako... tako zahvalan i u isto vreme podigao bi ruke prema meni kao da me preklinje da je spasem... razumejte: prema meni, prema meni podizao je ruke kao prema nekom božanstvu... prema meni... bespomoćnom slabiću koji je znao da je sve izgubljeno... da sam isto toliko nepotreban kao mrav koji po zemlji gmiže... A, koliko me je mučio taj pogled, to fanatično, životinjsko pouzdanje u moju veštinu i najradije bih mu podviknuo i zgazio ga, toliko mi je bola nanosio... Pa ipak sam osećao kako smo obojica vezani svojom ljubavlju prema njoj... njenom tajnom... Kao zver u zasedi sedeo je iza mene sklupčan i nepomičan... Čim bih nešto zatražio, bos bez buke poskočio bi i dodao mi to drhteći... u nadi da će joj pomoći i da će je spasti... Znam da bi dao svoju krv da joj pomogne... takva je bila ta žena i toliku je moć imala nad ljudima... a ja... nisam bio u stanju ni kap krvi da joj spasem... O, ta noć, ta strašna noć, ta beskrajna noć između života i smrti!

U svitanje probudi se još jednom... otvori oči... nisu više bile gorde i hladne... Vlažne oči blistale su joj od groznice kada je pogledom prešla preko sobe koja kao da joj je bila nepoznata... Tada me pogleda: činilo se kao da razmišlja, kao da želi da se seti moga lica... i najednom... videh to... seti se... jer neki užas, otpor... nešto... nešto neprijateljsko, strašno, izbi na njenom napregnutom licu... odmahivala je rukom kao da je želela da pobegne... daleko, daleko... od mene... Video sam da je mislila na ono... na onaj nekadašnji čas... Ali malo zatim kao da je došla k sebi... posmatrala me je mirnije, teško disala... osećao sam da želi da govori, nešto da kaže... Ruke joj se ponovo napregoše... htela je da se pridigne, ali bila je suviše slaba... Umirivao sam je, nadneo se nad nju... zatim ona upre u mene dug, mučenički pogled... Usne joj se neprimetno pokrenuše... poslednjim zvukom glasa ona mi reče: 'Niko to neće saznati? Niko?'

'Niko', rekoh joj s najdubljim ubeđenjem, 'dajem vam reč.'

Ali u očima joj se i dalje ogledalo nespokojstvo... Grozničavim usnama ona nejasno izusti: 'Zakunite se... da niko neće saznati... zakunite se.'

Podigoh ruku kao da se zaklinjem... Posmatrala me je... neopisivim pogledom... blagim, toplim, zahvalnim... zaista, zaista

zahvalnim... Htela je još nešto da kaže, ali bilo joj je teško. Iscrpena od napora, zatvorenih očiju, dugo je tako ležala. Tada poče ono užasno... užasno... Borila se još ceo sat: tek ujutro bilo je svršeno.”

Dugo je ćutao. Primetio sam to tek tada kada je zvono na mostu prekinulo tišinu i izbilo jedan, dva, tri puta: tri sata. Mesečina nije više bila tako sjajna, ali neka druga žućkasta svetlost nesigurno je treperila u vazduhu i s vremena na vreme duvao je blag povetarac. Još pola sata, još sat i svanuće, a na jasnoj svetlosti nestaće tog užasa. Jasnije sam sada razabirao crte njegova lica, jer u našem kutku nije više bilo one guste tame - skinuo je kapu, pa mu je tako gologlavom izmučeno lice izgledalo još strašnije. Njegove sjajne naočari ponovo su bile uprte u mene, on se savladao, glas mu je zvučao podrugljivo i oštro. „S njom je bilo svršeno - ali ne i sa mnom. Bio sam sâm sa pokojnicom - sâm u tuđoj kući, sâm u gradu koji nije podnosio tajne, a ja... ja sam morao da čuvam tajnu... Da, da, zamislite samo takvu situaciju: jedna žena iz najotmenijeg društva u koloniji, potpuno zdrava, koja je još sinoć igrala na balu kod guvernera, odjednom leži mrtva u svom krevetu... neki strani lekar nalazi se kod nje, koga je navodno pozvao njen sluga... niko ga u kući nije video kada je i odakle je došao... noću su je doneli na nosilima i zatim zaključali vrata ... a izjutra je bila mrtva... tek tada su pozvali poslugu i odjednom je kuća odjeknula od vike... i samo je jedan čovek tu koji sve to može da objasni... ja, stranac, lekar sa jedne udaljene stanice... Vrlo ugodna situacija, zar ne?

Znao sam šta me čeka. Sluga je srećom bio sa mnom. Dobar mladić, koji je razumevao svaki moj mig, pa je i ta žuta tupa životinja shvatala da ovde još predstoji jedna borba koja se mora izdržati. Samo sam mu rekao: 'Gospođa želi da niko ne sazna šta se dogodilo.' On me pogleda u oči svojim kao u psa vlažnim i odlučnim očima. 'Yes, Sir' i ništa više nije dodao. Ali je oprao tragove krvi s poda, sve najbolje uredio - i baš ta njegova odlučnost vratila mi je moju. Nikada u životu, toga sam svestan, nisam skupio toliko snage, niti ću je ikada skupiti. Kad neko sve izgubi, kao očajnik bori se za ono poslednje - a to poslednje bilo je njeno zaveštanje, njena tajna. Sa najvećim spokojstvom primao sam ljude, svima sam podjednako pričao istu izmišljenu priču o tome kako je poslala slugu po lekara i kako je on slučajno naišao na mene. Ali dok sam na oko mirno

govorio, čekao sam... čekao stalno na ono najpresudnije... na službenog lekara koji je tek morao da dođe da utvrdi smrt pre no što je stavimo u kovčeg, a s njom i njenu tajnu... Bilo je to, ne zaboravite u četvrtak, a u subotu dolazio joj je muž...

Najzad oko devet sati čuo sam da najavljuju posetu lekara. Naredio sam da ga pozovu - on je bio moj pretpostavljeni i u isto vreme moj konkurent, onaj lekar o kome je ona u svoje vreme s prezirom govorila i koji je očigledno već saznao da želim premeštaj. Već na prvi pogled osetio sam da mi je neprijatelj. Ali baš zbog toga skupih svu svoju snagu.

Već u predsoblju upita: 'Kada je gospođa umrla?' - i reče njeno ime.

'Jutros u šest sati.'

'Kada je poslala po vas?'

'U jedanaest uveče.'

'Jeste li znali da sam ja njen lekar?'

'Da, ali bilo je vrlo hitno... a zatim... pokojnica je izričito tražila mene. Zabranila je da zovemo drugog lekara.'

On me je netremice gledao: njegovo blede, pomalo gojazno lice obli rumenilo, videh da je ogorčen. Ali baš to mi je bilo potrebno - sva moja energija bila je usmerena da se sve to što pre reši, jer sam osećao da moji živci neće dugo izdržati. Hteo je da mi odgovori neprijateljski, ali potom nemarno reče: 'Mada ste mislili da možete bez mene, ipak po službenoj dužnosti moram da utvrdim smrt i... od čega je nastupila.'

Ne odgovorih i pustih ga da pođe ispred mene. Zatim se vratih, zaključah vrata i ključ stavih na sto. On iznenađeno podiže veđe: 'Šta to treba da znači?'

Mirno stadoh pred njega.

'Ovde nije reč o tome da se utvrdi uzrok smrti, već... da se nađe drugi. Ova žena me je pozvala da joj... posle jednog nesrećnog nestručnog zahvata ukažem pomoć... nisam više mogao da je spasem, ali sam joj dao reč da ću spasti njenu čast i to ću učiniti. I molim vas da mi u tome pomognete.'

On od čuda razrogači oči.

'Ne želite, valjda, da kažete' - promuca on - 'da ja, službeni lekar, treba da prikrijem jedan zločin?'

'Da, to želim, to moram da tražim.'

'Zbog vašeg zločina treba da ja...'

'Rekao sam vam da se te žene nisam dotakao, inače... inače ne bih stajao pred vama, inače bih odavno svršio sa sobom. Ona je svoj greh - ako hoćete to tako da nazovete - okajala, svet ne mora o tome ništa da zna. I ja neću dopustiti da se čast te žene bez potrebe kalja.'

Moj odlučni ton još više ga razdraži.

'Vi nećete dopustiti... tako... dakle, vi ste moj pretpostavljeni... ili bar zamišljate da ste to već... Pokušajte samo da mi zapovedate... Odmah sam pomislio da je tu po sredi neka prljavština, čim su pozvali vas iz vašeg zabačenog kutka... Lepo ste s vašom praksom započeli... lepo primenjujete vaše znanje... Ali sada ću ja sve to da ispitam, ja, i budite uvereni da će zapisnik koji ću potpisati biti tačan. Nikakvu laž neću potpisati.'

Bio sam potpuno miran.

'Da ovaj put morate to ipak učiniti. Jer pre toga nećete napustiti sobu.'

Maših se za džep - revolver nisam imao uza se. Ali on se trže. Priđoh mu korak bliže i pogledah ga.

'Slušajte, nešto ću vam reći... da stvar ne bi otišla u krajnost. Nije mi stalo do mog života... kao ni do života bilo koga drugog - dotle sam već doterao... stalo mi je samo do toga da održim svoje obećanje, da uzrok smrti ostane u tajnosti... Slušajte: dajem vam reć da ću ja, ako izdate uverenje da je ova žena... naprasno umrla, da ću ja još ove nedelje napustiti grad i Indiju... da ću ja, ako to tražite, uzeti svoj revolver i ustreliti se onog trenutka čim kovčeg spuste u zemlju i čim budem siguran da niko... razumete: niko posle toga ništa više neće ispitivati. To će vam valjda biti dovoljno - to vam mora biti dovoljno.'

Mora da je u mom glasu bilo nečeg pretećeg i strašnog, jer kad mu nesvesno priđoh bliže, on ustuknu očigledno užasnut, kao... što se ljudi sklanjaju pred amokom, kad besno juri vitlajući svojim bodežom... Odjednom postade drugi čovek... potišten i malaksao - od njegovog oštrog stava ne ostade ništa. S poslednjim, sasvim slabim otporom promrmlja: 'To bi bilo prvi put u mome životu da potpišem lažno uverenje... pa ipak neka forma će se naći... zna se kako to biva... Pa ipak ne bih se usudio tako olako...'

'Sigurno ne biste smeli', podržah ga u tome da bih ga ohrabrio (Samo brzo, samo brzo! - stalno mi se vrzmalo po glavi), 'ali sada kada znate da biste uvredili čoveka koji je još u životu i učinili nešto užasno prema jednoj mrtvoj ženi, sigurno nećete oklevati.'

On klimnu glavom. Priđoh stolu. Posle nekoliko trenutaka uverenje je bilo napisano. (Bilo je i u štampi objavljeno i u njemu je na verodostojan način kao uzrok smrti navedena srčana kap). Zatim on ustade i pogleda me: 'Vi putujete ove nedelje, zar ne?'

'Dajem vam reč.'

On me ponovo pogleda. Primitih da je želeo da bude strog i služben.

'Pobrinuću se odmah za kovčeg', reče da bi prikrio svoju zabunu.

Ali šta je to bilo u meni što me je toliko... toliko strašno... mučilo. Iznenada mi pruži ruku i srdačno se sa mnom rukova.

'Držite se hrabro', izusti. Nisam znao na šta misli. Jesam li bio bolestan? Jesam li bio lud?

Otpratih ga do vrata, zatvorih ih - napregoh poslednje snage da ih za njim zatvorim. Potom opet poče nešto da mi bije u slepoočnicama, sve mi se zaljulja i oko mene zavrte: i padoh upravo ispred njene postelje... tako... tako kao što amok na kraju svoje trke, iskidanih nerava, onesvešćen pada na zemlju."

Ponovo zastade. Mene podiđe jeza; je li dolazila od jutarnjeg povetarca koji je tiho pirkao, preko broda? Ali njegovo izmučeno lice - sada već obasjano odsjajem zore - ponovo se zgrči.

„Koliko sam tako ležao, ne znam. Neko me se dotače. Trgoh se. Preda mnom je bojažljivo i ponizno stajao sluga i gledao me uznemireno.

'Neki čovek želi da uđe... hoće da je vidi.'

'Niko ne može da uđe.'

'Da... ali...'

U njegovim očima ogledao se strah. Hteo je nešto da kaže, a nije se usuđivao. Ta verna životinja bila je na mucu.

'Ko je to?'

Pogleda me drhteći - kao da se bojavao da ga ne udarim. Potom reče, ne pomenuvši ime - otkuda samo takvom niskom biću tolika svest, otkuda da u ponekim trenucima sasvim ograničenog čoveka

nadahne takvo neopisivo osećanje nežnosti? Potom reče... sasvim, sasvim bojažljivo... 'To je on.' Trgoh se... sve odmah shvatih i osetih silnu žeiju, silno nestrpljenje da upoznam tog nepoznatog čoveka. Jer vidite, kako je to čudno... u onim mukama, u onoj grozničavoj žudnji, u onoj strepnji, u onom nemiru, sasvim sam zaboravio na njega... zaboravio da je tu učestvovao još jedan čovek... Čovek koga je ta žena volela, kome je sa strašću poklonila ono što je meni uskratila... Pre dvanaest... pre dvadeset i četiri sata mrzeo bih toga čoveka, isekao ga na komade... Sada... ne mogu, ne mogu da vam to opišem kako me je nešto vuklo da ga vidim... da ga volim, zato što ga je ona volela. U času sam bio kraj vrata. Pred njima je stajao, mlad, sasvim mlad, plavokos oficir, vrlo nespretn, vrlo slabunjav, vrlo bleđ. Izgledao je kao dete, tako dirljivo mlad... i mene odmah neizmerno dirnu što se trudio da bude muškarac, da pokaže svoje držanje... da prikrije uzbuđenje... Primetih odmah da mu ruka drhti... kad je prinese kapi... Najradije bih ga zagrlio... jer je bio upravo onakav kakav sam želeo da bude čovek kome je ta žena pripadala... koji nije bio zavodnik, koji nije bio gord... ne, ne, skoro dete, čisto, nežno biće, kome je poklonila svoju ljubav.

Mladić je stajao preda mnom sasvim zbunjen. On se još više zbuni što sam ga tako radozno posmatrao i tako mu naglo prišao. Njegovi brčići iznad usne izdajnički su se trzali... ovaj mladi oficir, ovo dete, moralo se uzdržavati da ne brizne u plač.

'Oprostite', reče najzad, 'želeo bih da vidim gospođu... da je još jednom vidim.' Nesvesno, sasvim nehotice stavih ruku na rame tog nepoznatog čoveka i povedoh ga kao što se vodi bolesnik. On me začuđeno pogleda s beskrajnom toplinom i zahvalnošću... u tom trenutku već smo shvatili da postoji neka srodnost između nas dvojice... Pođosmo pokojnici... ležala je tu, bleđa, sva u belini... osetio sam da ga tišti moja blizina... te se povukoh, da bih ga ostavio nasamo s njom. Prilazio je polako... nesigurna i teška koraka... Po njegovim ramenima video sam kako se u njemu sve kida i razdire... koračao je kao čovek koji ide u susret strašnoj buri... I odjednom pred njenom posteljom pade na kolena... isto onako kao što sam ja pao. Skočih odmah, podigoh ga i odvedoh do jedne stolice. Nije se više stideo, već se jecajući predavao svome bolu. Ništa nisam mogao da mu kažem... samo sam rukom pomilovao njegovu plavu,

kao u deteta meku kosu. On me uhvati za ruku... sasvim lako i bojažljivo... i najednom osetih kako se njegov pogled zaustavi na meni...

'Recite mi istinu, doktore', promuca, 'da li je sama digla na sebe ruku?'

'Nije', rekoh.

'A da li je... mislim... da li je neko... neko kriv za njenu smrt?'

'Ne', rekoh ponovo, mada mi je već bilo na jeziku da mu doviknem: Ja! Ja! Ja! I ti! Obojica! I njena tvrdoglavost, njena nesrećna tvrdoglavost! Međutim, uzdržah se. Ponovih još jednom: 'Ne... niko zato nije kriv... to je sudbina!'

'Ne mogu da verujem', zajeca on, 'ne mogu da verujem. Preksinoć je još bila na balu, smešila se, davala mi znake očima. Kako je to moguće, kako se to dogodilo?'

Ispričao sam mu jednu krupnu laž. Ni njemu nisam odao njenu tajnu. Svakog dana razgovarali smo kao braća ozareni osećanjem koje nas je vezalo... koje nismo jedan drugom odavali, ali obojica smo osećali da je ceo naš život vezan za tu ženu... katkada mi je već bilo na usnama i gušilo me, ali tada bih stegao zube... nikada nije doznao da je u sebi nosila njegovo dete... da je trebalo da ja ubijem dete, njegovo dete, i da ga je ona sa sobom povukla u bezdan. Pa ipak smo tih dana dok sam se kod njega krio govorili samo o njoj... jer - to sam zaboravio da kažem - mene su tražili... Njen muž je došao kad je kovčeg već bio zatvoren... nije hteo da veruje u onaj nalaz, u onu dijagnozu u uverenju... svašta se govorkalo... i on me je tražio... Ali nisam mogao podneti da ga vidim, njega, jer sam znao da je zbog njega patila... Krio sam se... četiri dana nisam izlazio iz kuće, ni jedan ni drugi nismo izlazili iz stana... Njen ljubavnik uzeo mi je pod tuđim imenom kartu za brod da bih mogao pobeći... Kao lopov ušunjabo sam se noću na brod da me niko ne bi poznao... Sve sam ostavio što sam imao: svoju kuću, ceo svoj sedmogodišnji rad, svu svoju imovinu... sve to stoji otvoreno svakome na raspolaganju... Ali gospoda iz uprave sigurno su me već izbrisala iz svog spiska jer sam bez odobrenja za odsustvo napustio mesto... Nisam više mogao da živim u onoj kući, u onom gradu... u onom svetu gde me je sve podsećalo na nju... kao lopov pobegao sam noću... da bih samo od nje umakao... da bih samo zaboravio... Ali... kada dođoh na brod...

noću... u ponoć... sa mnom je bio prijatelj... tada... tada su upravo dizali nešto pomoću dizalice... nešto pravougaono, crno... njen kovčeg... čujte, njen kovčeg... Ona me je i ovde progonila, kao što sam ja nju progonio... i morao sam svemu tome da prisustvujem, da se pravim nevešt, jer je tu bio on, njen muž... On ga prati u Englesku... možda će tamo dati da se izvrši autopsija... on ju je prigrabio... Sada ponovo njemu pripada... ne više nama... nama dvojici... Ali ja sam još ovde... pratiću je do poslednjeg časa... On to neće, on to ne sme nikada saznati... umeću da branim njenu tajnu od svakog pokušaja... od tog nitkova zbog koga je otišla u smrt... Ništa, ništa neće saznati... njena tajna pripada meni, samo meni... Razumete li sada... razumete li sada... zašto ne mogu da gledam sve te ljude... da slušam njihov smeh... kada flertuju i idu dvoje po dvoje... jer ovde dole... dole u brodskom skladištu između bala čaja i džakova kokosovih oraha leži njen kovčeg... Tamo ne mogu da uđem, skladište je zatvoreno... ali ja sam toga svestan svim svojim srcem, svestan svakog trenutka... Čak i onda kad sviraju valcer ili tango... to je glupo, more se talasa iznad miliona mrtvih, na svakoj stopi zemlje kojom gazimo trune po neki leš... pa ipak, ne podnosim njihove balove pod maskama ni njihov obestan smeh... Tu mrtvu ženu osećam i znam šta od mene traži... Znam da imam još jednu dužnost... još nisam sve priveo kraju... još nisam spasio njenu tajnu... još mi nije dala slobodu..."

Bat koraka i neki žagor čuli su se sa sredine broda: mornari su prali palubu. Kao uhvaćen na delu, on se trže: na njegovom iznurenom licu ukaza se nespokojstvo. Ustade i promrmlja: „Idem... idem..."

Teško ga je bilo pogledati: njegov prazan pogled, podnadule oči, pocrvenele od pića ili suza. Nije hteo da ga sažaljevam: po njegovom potištenom izgledu primetio sam da se stidi, da se beskrajno stidi što se odao meni, i toj noći. Nehotice rekoh: „Mogu li popodne da dođem k vama, u vašu kabinu?"

On me pogleda, a njegove usne iskriviše se podrugljivo, surovo, cinički, a nešto pakosno i nakaradno izbijalo je iz svake njegove reči: „Aha... vaša divna dužnost da priteknete u pomoć... aha... Svojom maksimumom naveli ste me da pričam. Ali ne, gospodine, zahvaljujem. Nemojte misliti da mi je sada lakše otkako sam pred vama razgolitio

svoju utrobu sve do nečistoće u crevima. Moj promašeni život ne može mi niko vratiti... uzalud sam služio slavnu holandsku vladu... penzija je propala, vraćam se u Evropu ubog kao pas... pas koji zavija za mrtvačkim kovčegom... amok ne juri dugo nekažnjen... Na kraju ga ipak neko dotuče... i meni će, mislim, uskoro biti kraj... Ne, hvala, gospodine na ljubaznoj poseti... Imam ja u kabini svoje društvo... nekoliko boca dobrog starog viskija... koje me ponekad uteše, a zatim svog nekadašnjeg prijatelja kome se, na žalost, nisam pravovremeno obratio, moj revolver ... koji je najzad od veće pomoći nego pričanje... Molim vas, ne trudite se... Jedino pravo koje ostaje čoveku jeste: da umre kako mu je volja... i da ga niko ne uznemirava svojom pomoći.”

Još jednom me podrugljivo pogleda... štaviše izazivački, ali primetih da on to čini samo zato što se stidi, beskrajno stidi. Zatim, povivši ramena, okrenu se i bez pozdrava pođe nekako neobično nakrivljen i troma koraka prema kabinama preko palube koja je već bila svetla. Više ga nisam video. Uzalud sam ga tražio te i iduće noći na mestu gde je obično dolazio. Nestalo ga je i ja bih verovao da je to bio san ili neko fantastično priviđanje da mi među putnicima nije pao u oči drugi putnik, koji je na rukavu nosio crni flor, neki holandski trgovac, kome je, kako mi rekoše, žena umrla od neke tropske bolesti. Gledao sam ga kako, kloneći se ljudi, ozbiljna lica na kome se odražavala patnja, korača tamo-amo, i pomisao da poznajem njegovu najtajniju brigu ispuni me nekom tajanstvenom strepnjom: kad god bi prolazio, sklanjao bih se u stranu da ne bih odao pogledom da o njegovoj sudbini znam više od njega.

Potom se u napuljskoj luci desio onaj neobičan nesrećan slučaj, čije se objašnjenje, mislim, nalazi u pričanju onog nepoznatog čoveka. Većina putnika napustila je brod uveče, a ja sam otišao u operu i zatim u jednu od boljih kavana u Via Roma. Vraćajući se čamcem na brod, začudih se kad videh kako nekoliko čamaca sa bakljama i acetilenskim svetiljkama kruže oko njega tražeći nešto i kako se gore na mračnoj palubi tajanstveno kreću karabinijeri i žandarmi. Upitah jednog mornara šta se dogodilo. On pređe preko mog pitanja na takav način koji mi pokaza da je izdato naređenje da se ćuti. Međutim, i sledećih dana kad je brod mirno i bez ikakvog traga da se desilo nešto nezgodno plovio dalje put Đenove ništa se

nije moglo saznati. Tek posle pročitah u italijanskim novinama romantično iskićen izveštaj o tobožnjem nesrećnom slučaju u napuljskoj luci. Trebalo je, tako je pisalo u novinama, te noći u času kad brod opusti, da se putnici ne bi uznemiravali tim prizorom, sa broda u čamac preneti kovčeg sa posmrtnim ostacima neke otmene dame iz holandskih kolonija. I upravo u trenutku kad su ga, u prisustvu muža, spuštali niz lestvice od konopca, sa gornje palube surva se nešto teško i sa sobom povuče u dubinu kovčeg, nosače i muža, koji su ga zajednički dizali. Neki list je tvrdio da se to neki ludak survao niz lestvice, drugi je, prikrivajući činjenicu, izneo da su lestvice popustile pod preteranim teretom. U svakom slučaju, parobrodarsko društvo učinilo je sve da se pravo stanje prikrije. S velikom mukom spasli su čamcima nosače i muža pokojnice, a olovni kovčeg je odmah potonuo i nisu više mogli da ga izvade. Što je u isto vreme u jednoj kratkoj belešci pomenuto da je more u luci izbacilo leš nekog čoveka četrdesetih godina, to kao da za javnost nije bilo ni u kakvoj vezi sa onim romantično prikazanim nesrećnim slučajem; meni se, međutim, činilo da me iza novina, tek što sam te retke ponovo preleteo, gleda avetinjski ukočeno, kao mesec blede lice sa blistavim naočarima.

Table of Contents

[Start](#)